

KT

**Unîversîteya Artûklûyî ya Mêrdînî
Enstîtûyê Ziwananê Ganîyan yê Tirkîya
Şaxê Mayzanistê Ziwan û Kulturê Kurdan**

Tezê Masterî

**KIRMANCKÎ (ZAZAKÎ) DE PÊVERONAYÎŞÊ
FEKÊ ÇEWLÎGÎ Û GIMGIMÎ**

İBRAHİM BİNGÖL

11711013

Şêwirmend

Prof. Dr. Kadri YILDIRIM

Mêrdin 2013

Mudirîya Enstîtuyê Ziwananê Ganîyanê Tirkîya ya Universîteya Artûklûyî ya Mêrdînî rê

Na xebate hetê jurîyê ma ra Şaxê Mayzanistê Ziwan û Kulturê Kurdan de sey TEZÊ MASTERÎ qebul bîya.

(îmza)

Serek :.....

(Unvan, Name-Peyname)

(îmza)

Endam :.....

(Unvan, Name-Peyname)

(îmza)

Endam :.....

(Unvan, Name-Peyname)

(îmza)

Endam :.....

(Unvan, Name-Peyname)

(îmza)

Endam :.....

(Unvan, Name-Peyname)

Tesdîq

Ez tesdîq kena ke nê îmzayî yê nê mamostayan ê ke nameyê xo cor ra vîyareno.

Îmza

26. 11. 2013

Mudirê Enstîtuyî

KILMEK

KIRMANCKÎ (ZAZAKÎ) DE PÊVERONAYÎŞE FEKÊ ÇEWLÎGÎ Û GIMGIMÎ

İBRAHİM BİNGÖL

Amancê na xebate pêveronayîşê fekê Çewlîgî û fekê Gimgimî yo. Mi derheqê fekê Çewlîgî de zafêrî xebata Seyîdxan Kuriyî ra, derheqê fekê Gimgimî de zî metnanê folklorîkan yê sey sanikî, hikaye, ûsn ra îstîfade kerdo. Na xebate de nê materyalî bi ûsulê senkronîkî amê pêveronayene. Vengî senî vurîyê? Nê vengî her di fekan de key yewbînî ra birîyê ya? Nînan ser o nêamo vindertene. No, gureyê xebatêka bîne yo.

Na xebate destpêk ra teber hîrê beşan ra ameya ware. Beşê yewinî de fekê Çewlîgî û fekê Gimgimî hetê antişê karan ra ameyê pêveronayene. Beşê dîyinî de her di fekan de vurîyayîşê vengam ameyo pêveronayene. Beşê hîrêyînî de her di fekî hetê name, zemîr, sifet, edat û bestoxan ra ameyo pêveronayene.

Çekuyê Kilîti: Fekê Çewlîgî, fekê Gimgimî, kirmanckî, zazakî

KURTE

HEVBERKIRINA DEVOKÊN ÇEWLÎG Î GIMGIMÊ DI ZARAVAYÊ KIRMANCKÎ (ZAZAKÎ) DE

İBRAHİM BİNGÖL

Armanca vê xebatê hevberkirina devoka Çewlîgê û Gimgimê ye. Derheqê devoka Çewlîgê de bi piranî ji xebata Seyîdxan Kurişî, derheqê devoka Gimgimê de jî ji metnên folklorî wekî xeberok, çîrok hwd. hatiye îstîfadekirin. Di vê xebatê de ew materyal bi ûsulê senkronîkî hatine hevberkirin. Deng çawa guherîne? Ev deng di her du devokan de kengê ji hev û din qetiyane? Li ser wan nehatiye sekinandin. Ev, karê xebateke din e.

Ew xebat ji bilî destpêkê ji sê beşan pêk tê. Di beşê yekem de devoka Çewlîgê û devoka Gimgimê ji aliyê kişandina lêkeran ve hatine hevberkirin. Di beşê duyem de di her du devokan de guherîna dangan hatiye hevberkirin. Di beşê sêyem de her du devok ji aliyê navdêr, cînav, hevalnav, daçek û gihanekan ve hatiye hevberkirin.

Peyvên Sereke: Devoka Çewlîgê, devoka Gimgimê, kirmanckî, zazakî

ÖZET

ZAZA LEHÇESİNDE (KIRMANCKÎ) DE ÇEWLÎG (BİNGÖL) VE GIMGİM (VARTO) AĞIZLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

İBRAHİM BİNGÖL

Bu çalışmanın amacı Bingöl ağzı ile Varto ağzının karşılaştırılmasıdır. Bingöl ağzı konusunda çoğunlukla Seyîdxan Kuriy'in çalışmalarından, Varto ağzı konusunda ise masal, halk hikâyesi gibi folklorik metinlerden yararlanılmıştır. Bu çalışmada bu materyal senkronik (eşzamanlı) bir metodla ele alınmıştır. Seslerin nasıl değiştiği, iki ağızda bu seslerin ne zaman birbirinden ayrıldığı konuları üzerinde durulmadı. Bu, başka bir çalışmanın konusudur.

Bu çalışma giriş bölümü hariç üç bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölümde Bingöl ve Varto ağızları fil çekimi bakımından karşılaştırılmıştır. İkinci bölümde her iki ağızda da seslerin değişimi karşılaştırılmıştır. Üçüncü bölümde ise iki ağız isim, zamir, sıfat, zarf, edat ve bağlaçlar bakımından karşılaştırılmıştır.

Anahtar kelimeler: Çewlig ağzı, Gimgim ağzı, kirmanckî, zazakî

ABSTRACT

COMPARISON OF ACCENTS OF ÇEWLÎG AND GIMGIM IN KIRMANCKÎ (ZAZAKI) DIALECT

İBRAHİM BİNGÖL

This study aims to compare the kirmancki accents of Çewlîg and Gimgim. In doing this we have benefited principally from Seyîdxan Kurijî's studies on the Çewlîg accent and for that of Gimgim, from the folkloric texts such as tales, stories etc. For the study, these materials are used with the synchronic method. How the sounds changed and when they diverged from each other in both accents are not discussed. This is a matter of another study.

This study consists of three chapters plus an introduction. In the first chapter, the accent of Çewlîg and that of Gimgim are compared with one another. In the second chapter, the changing of the sounds in both is compared. In the third chapter, the nouns, pronouns, adjectives, adverbs, prepositions and conjugations are compared for both accents.

Key words: Çewlig's accent, Gimgim's accent, kirmanckî, zazakî

TEDEYÎ (NAVEROK)

KILMEK (KURTE) II

KURTE (KILMEK) III

ÖZET.....IV

ABSTRACT.....V

TEDEYÎ (NAVEROK).....VI

VATEYO VERÊN (PÊŞGOTIN).....XIV

KILMNUŞTEYÎ (KURTEBÊJE).....XVI

DESTPÊK

1. Ziwan, Lehçe, Fek (Ziman, Zarava, Devok)

1. 1. **Ziwan (Ziman)** 2

1. 2. **Lehçe (Zarava)**.....2

1. 3. **Fek (Devok)**.....3

2. **Cayê ke Lehçeya Kirmanckî Tede Qisey Bena (Ciyên ku Zaravayê Kirmanckî tê Axaftin)**.....3

2. 1. **Mîyanê Ziwanê Kurdî de Cayê Lehçeya Kirmanckî (Di Nav Kurdî de Ciyê Zaravayê Kirmanckî)**.....4

3. **Mintiqaya Çewlîg û Gimimî (Herema Çewlîg û Gimimê)**.....4

3. 1. **Lehçeya Kirmanckî de Cayê Fekê Çewlîgî (Di Nav Zaravayê Kirmanckî de Ciyê Devoka Çewlîgê)** 5

3. 1. 1. **Eserê Ke bi Fekê Çewlîgî Ameyê Nuştene (Berhemên ku bi Devoka Çewlîgê Hatine Nivîsandin)**.....5

3. 2. **Lehçeya Kirmanckî de Cayê Fekê Gimimî (Di Nav zaravayê Kirmanckî de Ciyê Devoka Gimimê)**.....6

3. 2. 1. Eserê Ke bi Fekê Gimgimî Ameyê Nuştene (Berhemên ku bi Devoka Gimgimê Hatine Nivîsandin)	6
---	---

BEŞÊ YEWIN (BEŞA YEKEM)

HETÊ KARAN RA PÊVERONAYÎŞÊ FEKÊ ÇEWLÎG Û GIMGIMÎ

(JI ALÎYE LÊKERAN VÊ HEVBERKIRINA DEVOKÊN ÇEWLÎG Û GIMGIMÊ)

A. KAR (LÊKER)

1. Demo Nikayin (Dema Niha)

1. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz).....	8
1. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz).....	10
1. 3. Halê Negatîfî de (Di Rewşa Neyînî De)	11
1. 3. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz).....	11
1. 3. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz).....	12

2. Demo Hîra (Dema Fireh)

2. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz).....	12
2. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz).....	13
2. 3. Halê Negatîfî de (Di Rewşa Neyînî De)	14
2. 3. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz).....	14
2. 3. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz).....	15

3. Demo Ameyox (Dema Bê)

3. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz).....	16
3. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz).....	17
3. 3. Halê Negatîfî de (Di Rewşa Neyînî De).....	17
3. 3. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz).....	17

3. 3. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz).....	18
--	----

4. Demo Vîyarte (Dema Borî)

4. 1. Demo Vîyarteyo Dîyar (Dema Borîya Diyar)

4. 1. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz).....	19
--	----

4. 1. 1. 1. Objeyo Yewhûmar (Biresera Yekjimar).....	19
--	----

4. 1. 1. 2. Objeyo Zafhûmar (Biresera Pirjimar).....	20
--	----

4. 1. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz).....	21
--	----

4. 1. 3. Halê Negatîfî de (Di Rewşa Neyînî De).....	22
---	----

4. 1. 3. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz).....	22
---	----

4. 1. 3. 1. 1. Objeyo Yewhûmar (Biresera Yekjimar).....	22
---	----

4. 1. 3. 1. 2. Objeyo Zafhûmar (Biresera Pirjimar).....	22
---	----

4. 1. 3. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz).....	23
---	----

4. 2. Demo Vîyarteyo Nêdîyar

4. 2. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz).....	23
--	----

4. 2. 1. 1. Objeyo Nêrî (Biresera Nêr).....	23
---	----

4. 2. 1. 2. Objeyo Makî (Biresera Mê).....	24
--	----

4. 2. 1. 3. Objeyo Zafhûmar (Biresera Pirjimar).....	25
--	----

4. 2. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz).....	25
--	----

4. 2. 3. Halê Negatîfî de (Di Rewşa Neyînî De).....	26
---	----

4. 2. 3. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz).....	26
---	----

4. 2. 3. 1. 1. Objeyo Nêrî (Biresera Nêr).....	26
--	----

4. 2. 3. 1. 2. Objeyo Makî (Biresera Mê).....	27
---	----

4. 2. 3. 1. 3. Objeyo Zafhûmar (Biresera Pirjimar).....	27
---	----

4. 2. 3. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz).....	28
4. 3. Demo Vîyarteyo Nikayin (Çirokiya Dema Niha)	
4. 3. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz).....	28
4. 3. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz).....	29
4. 3. 3. Halê Negatîfî de (Di Rewşa Neyînî De).....	30
4. 3. 3. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz).....	30
4. 3. 3. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz).....	30
4. 3. Demo Vîyarteyo Nedîyar o Verên (Çirokiya Dema Boriya Nediya)	
4. 3. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz).....	31
4. 3. 1. 1. Objeyo Nêrî (Biresera Nêr).....	31
4. 3. 1. 2. Objeyo Makî (Biresera Mê).....	31
4. 3. 1. 3. Objeyo Zafhûmar (Biresera Pirjimar).....	32
4. 3. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz).....	33
4. 3. 3. Halê Negatîfî de (Di Rewşa Neyînî De).....	34
4. 3. 3. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz).....	34
4. 3. 3. 1. 1. Objeyo Nêrî (Biresera Nêr).....	34
4. 3. 3. 1. 2. Objeyo Makî (Biresera Mê).....	34
4. 3. 3. 1. 3. Objeyo Zafhûmar (Biresera Pirjimar).....	35
4. 3. 3. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz).....	35
5. Mesder	
5. 1. Karan ra Viraştina Nameyan (Ji Lêkeran Çêkirina Navan).....	36
6. Karo Nêmcet (Kopula) (Lêkera Nîvco).....	36
6. 1. Halê Negatîfî de (Di Rewşa Neyînî De).....	37

7. Karê Bîyene (Lêkera Bûn).....	38
8. Karo Pêrabeste (Lêkera Hevedudanî).....	38

B. RAWE

1. Raweya Waştîfî (Raweya Xwestekî)

1. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz).....	39
1. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz).....	40

2. Raweya Ganîyîye (Raweya Divêtî)

2. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz).....	41
2. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz).....	41

3. Raweya Ganîyî ya Vîyartî (Raweya Divêtî ya Borî)

3. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz).....	42
3. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz).....	43
3. 3. Halê Negatîfî de (Di Rewşa Neyînî De).....	44
3. 3. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz).....	44
3. 3. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz).....	45

4. Raweya Fermanî

4. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz).....	46
4. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz).....	46

BEŞÊ DÎYIN (BEŞA DUYEM)

HER DI FEKAN DE VURÎYAYÎŞÊ VENGAN

DI HER DU DEVOKAN DE GUHERÎNA DENGAN

1. Bi Hawayêkê Pêroyî Vurîyayîşê Vengan (Bi Awayekî Gîştî Guherîna Dengan)

1. 1. Vengê “C” û “J” (Dengên “C” û “J”).....	47
---	----

1. 2. Vengê “K” û “Ç” (Dengên “K” û “Ç”).....	48
1. 3. Vengê “O” û “WE” (Dengên “O” û “WE”).....	48
1. 4. Vengê “O”, “OW” û “EW” (Dengên “O”, “OW” û “EW”).....	49
1. 5. Vengê “ÛN” û “AN” (Dengên “ÛN” û “AN”).....	49
1. 6. Vengê “ÛM” û “AM” (Dengên “ÛM” û “AM”).....	49
2. Di Herfê Venginî Pîya” (Du Herfên Dengder Hev Ra).....	50

BEŞÊ HÎRÊYIN (BEŞA SÊYEM)

HETÊ NAME, ZEMÎR, SIFET, EDAT Û BESTOXAN RA PÊVERONAYÎŞÊ HER DI FEKAN

JI ALÎYÊ NAVDÊR, CÎNAV, HEVALNAV, DAÇEK Û GIHANEKAN VE HEVBERKIRINA HER DU DEVOKAN

1.NAME (NAVDÊR)

1. 1. Nameyo Nêrî (Navdêra Nêr)	53
1. 2. Nameyo Makî (Navdêra Mê).....	54
1. 3. Yewhûmarî (Yekjimar)	56
1. 4. Zafhûmarî (Pirjimar)	57
1. 5. Îzafe (Ravek).....	59

2. ZEMÎR (Cînav)

2. 1. Zemîrê Kesî (Cînavên Kesî).....	60
2. 2. Zemîrê Nîşanî (Cînavên Nîşanî).....	63
2. 2. 1. Zemîrê Nîşanî yê Semedê Nêzdî (Cînavên Nîşanî Yên Nêzik).....	63
2. 2. 2. Zemîrê Nîşanî yê Semedê Dûrî (Cînavên Nîşanî Yên Dûr).....	64
2. 3. Zemîro Refleksîf Cînava Vegerok).....	65
2. 4. Zemîrê Persî (Cînavên Pirsîyarî).....	66

2. 4. 1. Kûm (Kî).....	66
2. 4. 2. Çinê (Çi).....	67
2. 4. 3. Ça (Li ku).....	67
2. 4. 4. Çend (Çend).....	68
2. 4. 5. Se (Çi).....	68
3. SIFETÎ (HEVALNAV)	
3. 1. Sifetê Nişanî (Hevalnavên Nişanî).....	69
3. 2. 1. Sifetê Nişanî yê Semedê Nêzdî (Hevalnavên Nişanî Yê Nêzîk).....	69
3. 2. 2. Sifetê Nişanî yê Semedê Dûrî (Hevalnavên Nişanî Yê Dûr).....	69
4. EDATÎ (DAÇEK)	
4. 1. Veredat (Pêşdaçek).....	70
4. 1. 1. Pê/pa/ bi/ebi (Bi).....	71
4. 1. 2. Bê (Bê).....	71
4. 1. 3. Sê/sey (Wek, Mîna).....	72
4. 1. 4. Heta, hetûn (Heta, Heya, Heyanî).....	73
4. 1. 5. Ver a/verba (Ber bi).....	73
4. 2. Peyedat (Paşdaçek).....	74
4. 2. 1. Ri (Re)	74
4. 2. 2. Di (Di...de)	75
4. 2. 3. Ya/a (Ra/va).....	75
4. 2. 4. Ser o (Li ser)	76
4. 3. Veredat û Peyedatî Pîya (Pêşdaçek û Paşdaçek hev ra).....	76
4. 3. 1. Pê...ya/pê...a (Bi)	76

4. 3. 2. Qay...ya/qay...a (Ji bo).....	77
4. 3. 3. Samedî..ya / samedî ...a (Ji bo).....	78
5. BESTOXÎ (GIHANEK)	
5. 1. Ege/eger (Heke).....	78
5. 2. Zî (Jî).....	79
5. 3. Ki (Ku)	79
5. 4. Go (Ku).....	80
5. 5. Çimkî (Çimkî, Lewra)	81
5. 6. La (Labelê).....	81
5. 7. Cueka (Loma).....	82
5. 8. Aye ra (Ji ber vê yekê).....	82
5. 9. Ini rid ra/o ridi ra (Seba vê/wê).....	83
5. 10. Tayê Bestoxanê ke Di-hîrê Çekuyan ra Virazîyayê (Hin Gihanekên ke ji du-se Peyvên Hatiye Çêkirin).....	82
6. Hûmarî (Jimar).....	84
7. Tayê Çekuyê ke Her Di Fekan de Cîya yê (Hin Peyvên ku di her du devokan de Cuda ne).....	85
PEYNÎYE (ENCAM).....	87
ÇIMEYÎ (ÇAVKANÎ)	89
ÇIMEYÊ DIJÎTALÎ (ÇAVKANÎYÊN DIJÎTALÎ).....	91

Vateyo Veren (Pêşgotin)

Goreyê rapora UNESCOyî Kirmanckî nêzdêru de yo, yanî êndî verba merdene şono. No rapor mebîyenê zî ma zanitenê ke kirmanckî rasta zî nêzdêru de yo. Çi heyf ke êndî dewanê kirmancan de domanî zî kirmanckî qisey nêkenê. Eke cayê de domanan ziwanê maya xo qisey nêkerd, bizanê ke o ziwan xetere de yo. Eke wina şoro, di-hîrê neslê bînî kirmanckî orte ra darîno we. Çunke domanê kirmancan dibistanan de tirkî qisey kenê, mîyanê xo de tirkî qisey kenê, keyeyanê xo de ma û pîyanê xo de zafêrî tirkî qiseykenê. Bi nê qeydî kancîn ziwan şikîno xo ser o bimano, kancîn ziwan şikîno orte ra medarîyo we? Baş yêno zanitene ke ziwan sey cuyî yo. Ganî her roj xo newe bikero. Ewro kirmanckî de derheqê felsefe de, derheqê teknoloji de derheqê zanistî de mîyanê şarî de çekuyêka kirmanckî ya orijinal nêvajîna. Çunke çin a. Yê ke ma roşnvîrî newe ra virazenîme, ganî hem mîyane şarî de vila bibe hem zî zaferîyê şare ma nê çekuyan qebl bikero û cuyê xo de bixebitno. No zî cîyêde winî rehet nîyo. Zaf çi wazeno...

Problemê kirmanckî zaf ê. Kirmanckî de feki zaf ê. Tayê feki yewbînî fehm nêkenê. Her dewe, her mezra goreyê xo qisey kena. Eke ma wazenîme ziwanê ma memiro, ganî ma ziwan de standardîzasyonêkî virazîme. Ganî feki nêzdîyê yewbînî bibê. Ganî yewbînî fehm bikerê.

Mi waşt ke na xebata xo de ez fekê Çewlîgî û fekê Gimgimî ser o vinderî. Nê her di feki zî kirmanckî de muhîm e. Yewbînî tay fehm kenê. Ma şikînîme bi rehetî vajime ke eke nê feki nêzdîyê yewbînî bibê, ê fekê bînî zî nêzdîyê yewbînî benê. Eke na xebata mi hetê standardîzasyonê kirmanckî de qasê sole zî bo faydeyê xo bibo, ez zaf keyfweş bena.

Rind yêno zanayenê ke hetanî nika kirmanckî de eserê nuşteki zaf çin ê. Nê serranê peyênan de newe-newe kirmanckî de eserî yêne nuştene. Merdim derheqê materyalê nuşteki de tenê zahmetîye anceno. Mi tîya de derheqê fekê Çewlîgî de zafêrî nuşteyê Seyîdxan Kurijî ra îstîfade kerd, ez şikîno bi rehetî vajî ke nuşteyê ey çinîbîyêne, na xebate kêmi mendêne. Seba naye ra, na xebate de eke eksê ey nêamo vatenê nimûneyê ke fekê Çewlîgî de ameyê dayêne nuşteyê Seyîdxan Kurijî ra neql bîyê. Derheqê fekê Gimgimî de zî mi zafêrî sanikê ke bi fekê Gimgimî ameyê neşkerdene, mi înan ra îstîfade kerd. Nê sanikî mi qismê çimeyan de nîşan dayî. Sanikan ra mi zaf îstîfade kerd. Çunke nê sanikî goreyê fekê mintiqaya xo ameyê nuştene.

Mi her di feki bi ûsulê senkronîkî pê vero nayê. Ewro nê fekan de çiyê ke ameyê nuştene, yan zî ameyê arêkerdene, mi ê analîz kerdî. Ez zaf dûrî nêşîyo, fekê Çewlîgî û Gimgimî key yewbînî ra visîyê, nê visîyayîşî de kamcîn faktoran tesîr kerdo, ez nê çîyan ser o nêvindeto. Tena çiyê ke ewro binê destê mi de hazir bî, mi ê pê vero nay.

Peynîye de ez wazena ke şewirmendê mi mudurê enstituyê ma Prof. Dr Kadri Yildirim, endamê Jurîyê mi Prof. Dr. Ahmet Tarî û Yar. Doç. Nurettin Beltekin ra zaf sipas bikerî. Wexto ke mi no tezê xo amade kerd, xeyli kesî hetkarîya mi kerde. Nînan ra ez Mamosta Malmisaniy, Mamosta Ramazan Pertev û Mamosta Mikail Bûlbûlî ra zaf sipas kena. Keyeyê înan awan bo.

KILMNUŞTEYÎ (KURTEBÊJE)

Kirmanckî

amd. (amedekar/e)

b. (biewnî)

b.cêr (biewnî cêr)

b.cor (biewnî cor)

c. (cîld)

ç. (çape)

çar. (çarnayox/e)

e.e. (eynî eser)

e.n. (eynî nuştox)

e.r. (eynî rîpel)

e.tn. (esero tarîxnedîyar)

ed. (edîtor/e)

env. (esero ke nameyê xo vîyareno)

h. (hûmare)

(m) makî

(m) metre

m.r. (mîyanê rîpelan)

mnv. (meqaleya ke nameyê xo vîyareno)

(n) nêrî

neq. (neqlkerdox/e)

(nm) name

Kurmanckî

amadekar

binêrin

li jêr binêrin

li jor binêrin

cild

çap

wergêr

heman behrem

heman nivîskar

heman rûpel

berhema dîroknediyar

edîtor

berhema navborî

Jimare

mê

metre

navbera rûpelan

gotara navborî

nêr

veguhêz

navdêr

p.e.b. (pêroyê eserî ra biewnî)	li tevahiya berhemê binêrin
(pd) peydat	paşdaçek
(pr) prefîks	pêşgir
pv. (pê vero nê)	hevber bikin
r. (rîpel)	rûpel
(s) sifet	hevalnav
(sf) suffîks	paşgir
ûsn. (û sey nînan)	her wekî din
(vr) veredat	pêşdaçek
(z) zemîr	cînav
(zh) zafhûmar	pirjimar
(zr) zerfe	hevalkar

DESTPÊK

Xebatanê standardîzasyonî de, xebatê ke fekan ser o yê cayêdo muhîm gênê. Yew ziwan de eke pêro fekî hol ameyî qeydkerdene, weş ameyî etudkerdene, karê standardîzasyonî tenêna beno sivik.

Seke yêno zanayenê, kirmanckî hetanî nika zaf nêameya standardîzekerdene, coka kirmancê ke yewbînî de bi fekanê cîya cîyan qisey kenê, yewbînî zaf fehm nêkenê. Ma şikînîme vajîme ke kirmanckî de hîrê fekê muhîmî estê: Fekê Dêrsimî, fekê Sêwregî û fekê Çewlîgî. Fekê Gimgimî keweno grûba fekê Dêrsimî ser. Na het ra her di fekî zî zaf muhîm ê. Kirmancê Gimgimî û Çewlîgî eke kirmanckî de perwerde nêbîyê yewbînî tay fehm kenê. Xora armancê na xebate zî no yo ke ferqê nê di fekan bîyaro verê çimanê wendoxan.

Wexto ke ma va fekê Çewlîgî, wa no cografîk nêro fehmkerdene. Tayê qeza û mintiqayê Çewlîgî hema-hema sey fekê Gimgimî qisey kenê. Nê mintiqayan de zî zafêrî elewî ciwîyênê. Merdim şikîno nê fekan biko di beşî: Fekê sunîyanê Çewlîgî, fekê elewîyanê Gimgimî.

Seke yêno zanayene kirmanckî de fekî zaf ê. Merdim şikîno vajo ke mîyanê fekan de binfekî estê. Wina yo ke ge-ge mintiqa bi mintiqa, dewe bi dewe, mezra bi mezra tayê vengî cîya yênê vatene. Mavajîme ke Gimgim de tayê cayan de herinda bestoxê “zî” de vanê “jî”, taye cayan de zî vanê “kî”; ancîna tayê cayan de herinda zemirê kesê dîyin yê yewhûmarî “ti”yî de vanê “to”. Mavajîme Çewlîg de tayê cayan de herinda zemirê kesê hîrêyin yê yewhûmarî “o”yî de vanê “wi”, tayê cayan de zî vanê “aw”.

Pêveronayîşê fekan de zafêrî di metodî estê:¹

1. Metodê senkronîkî
2. Metodê dîyakronîkî

Na xebate de mi metodê verên, yanî metodê senkronîkî xebitna. Senkronîk çekuyêka yunankîya kane ya. Çekuyanê *σύν* (hem)+ *χρόνος* (zeman)î ra virazîyaya û manaya “hemzemanî” dana. No metod meseleyanê ziwanan zamanêkê bellîkerdeyî de

---

¹ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil*, Türk Dil Kurumları Yayınları, Ankara, 2009, r. 38.

bêvuriyayîş û bêaversîyayîş etut keno.² Coka ez zaf dûrî û xorî nêşîya. Malzemeyo ke verê destanê mi de bî, mi tîya o bi ûsulê senkronîkî pê vero nayê.

1. Ziwan, Lehçe, Fek (Ziman, Zarava, Devok)

1. 1. Ziwan (Ziman)

Her ziwan goreyê xo dinya parê keno, parçe keno û goreyê xo fam keno. Her ziwan cîya-cîya yo. Ziwan rasterast giredayîyê cuye yo. Çîyo konkret yan zî abstre eke nêkewto zereyê cuye nêkeweno zereyê ziwani zî. Ziwan goreyê cuye eyar beno. Çîyo ke cuye de bîyo kan, ziwan de zî beno kan. Çîyo ke kewto cuye, cuye de xo pawito û raver şîyo, ziwan de zî xo paweno û xo raver beno. Mavajîme, ziwane eskîmoyan de nezdîyê çewres nameyê vewre estê. Cayo ke vewre qet nêwarena, sey welatanê ereban de, nameyê vewre qet nêno vatene.³ Zaf ziwane rojawanîyê ke komelê înan de ferdîkerdenîye raver şîya, derheqê eqrebatîye de zaf çekuyî çin ê, labelê komelê ke tede tekîlîyê eqrebatîye zaf raver şîyê, çekuyê eqrebatîye zaf ê. Mavajîme îngîlîzkî de çekuya “uncle”⁴ hem yêna mana “ap/dat”î hem yêna mana “xal”î, ge-ge zî yêna mana mêrdeyê amike labelê kurdkî de her eqreba ra yew nameyê xoyo cîya esto.

Bê ziwan merdim nêşikîno bifikirîyo. Seke êyê ke kerr ê nêşikîne qisey bikê, êyê ke ziwane xo çin o, nêşikîne bifikirîyê. Eke ziwan çin bîyêne, merdimî xo senî îfade kerdênê, derdo xo senî vatênê?

1. 2. Lehçe (Zarava)

Lehçe varyantê yew ziwani yo. Seke ma cor de vatbî, ziwan çîyode sabît nîyo, goreyê ca bi cayî, mintiqa bi mintiqayî vurîyêno. Tayê cayan de tayê sebebana ra eynî ziwan mintiqayanê cîyayan de cîya-cîya yêno qisey kerdene. No ferq ge-ge hende zaf beno ke, di mintiqayê ke eynî ziwani qisey kenê yewbînî fehm nêkenê yan zî tenê fehm kenê.

Lehçe, yunankîya kane de **διάλεκτος**⁵ (*diálektos*) yanî “vate” yo. Na çekuye, **διά** (*diá*) + **λέγω** (*legō*) ra ameya ware. Manaya **διά** kirmanckî de “bi” ya. **Λέγω** zî yêno

---

² D. Aksan, e.e, r.38.

³ Nesrin Bayraktar, *Dil Bilimi*, 2. Baskı Ağustos 2006, Paradigma Nobel Yayın Dağıtım.

⁴ Longman Dictionary of Contemporary English, New Edition, 1991

⁵ Liddell & Scott, *Greek-English Lexicon*, Oxford 2003, r. 163

manaya “ez qisey kena”. Lehçe, ziwanî ra vurîna labelê ancîna zî girêdayeyê ê ziwanî ya.

1. 3. Fek (Devok)

Fek mîyanê eynî lehçe de mintiqayanê tengan de bi tayê ferqan ra yew formê qiseykerdişî yo.⁶ Mavajîme kirmanckî de fekê Çewlîgî, fekê Dêrsimî, fekê Gimgimî, fekê Sêwregi ûêb estê. Lehçe hetê gramer û çekuyan ûêb ra ziwan ra bena cîya labelê fek tena hetê telefuzkerdene ra beno cîya.

2. Cayê ke Lehçeya Kirmanckî Tede Qisey Bena

(Ciyên ku Zaravayê Kirmanckî tê Axaftin)

Kirmanckî lehçeyêka kurdkî ya. Goreyê mintiqa, na lehçe ra vanê kirmanckî, kirdkî, dimilî/dimilkî û zazakî. Na lehça zafêrî Kurdistanê Tirkîya de yêna qiseykerdene. Wîlayetê ke tede kirmanckî qisey beno nê yê:⁷

1. Semsûr
2. Çewlîg
3. Bidlîs
4. Dîyarbekir
5. Xarpêt
6. Erzingan
7. Erzirom
8. Mûş
9. Sêwas
10. Sêrt
11. Dêrsim
12. Ruha

---

⁶ D. Aksan, e.e, r. 142.

⁷ Malmîsanij, *Kird, Kirmanç, Dimili veya Zaza Kürtleri*, Deng Yayınları, İstanbul 1996, r. 3-4.

2. 1. Mîyanê Zîwanê Kurdî de Cayê Lehçeya Kirmanckî

(Di Nav Kurdî de Ciyê Zaravayê Kirmanckî)

Seke mi cor ra va, kirmanckî lehçeyêka kurdî ya. Zaf hetan ra manena kurmanckî. Mîyanê Kurmanckî û kirmanckî de tayê xusûsiyetê cîyayî estê. Hetanî nika kirmanckî zaf nêameya nuştene. Êyê ke kirmanckî nusenê û xo kurd zanê alfabeya kurdî xebitnenê. Ê yê bînî zî goreye xo alfabe virzanê û xebitnenê. Standardîzkerdişê kirmanckî de Grûba Xebate ya Vateyî rolêkê muhîm kay kena. Ma zî xebata na grûbe esas girewta.

3. Mintiqaya Çewlîg û Gimgimî

(Herema Çewlîg û Gimgimê)

Çewlîg

Çewlîgî ra Çolîg yan zî Çebexçûr zî yêno vatene. Çebexçûr nameyê mintiqa yo. Cayê wîlayetî mintiqaya Feratê Corî de yo. Sîndorê wîlayetî yê vakurî Erzirom û Erzînganî ra yê rojawanî Dêrsimî ra, yê başûrî Dîyarbekirî ra û yê rojhelatî zî Mûşî ra giredayî yo. Semedo ke na mintiqa pêro pîya ko ya, deşt û duzî kême. Berzîya wareyan resena hetanî 1.500 m. Erdê wîlayetê Çewlîgî 8125 km² yo. Derya ra berzîya xo 1117 m ya. Hewt qezayê xo estê: Azarpêrt, Bongilan, Çêrme, Dara Hênî, Gêxî, Kanîreş, Xorxol. 328 dewê xo, 741 zî mezrayê xo estê. Deşta Çewlîgî ra Awa Pêrî, Awa Gonîgî û Awa Muradî herikînenê. Zimistan û amnanî Çewlîg de derg û zor vîyarenê⁸. Mintiqa hetê tarîxî ra zaf dewlemend a. Hetê tebiyetî ra koyê gêrayîş û turîstîkî zaf ê. Zimistanî cayê xoxijkerdene zî estê.

Gimgim

Gimgim nameyê merkezê qezayê Vartoyî yo û keweno vakurê Muşî. Vakurê Gimgimî de qezayê Erziromî Tatos û Xinûs; rojawan de qezayê Çewlîgî Bongilan û Kanîreş; rojhelat de Kop û başûr de zî Koyê Şerefdînî estê. Erdê ey 1418 km² yo. Derya ra berzîya xo 1650 m ya⁹. Tarîxê Gimgimî hetanî Madan yêno zanayene. Gimgim de

⁸ Doğan Karasu, *Bingöl'de Sosyal ve Kültürel Yaşam*, İstanbul, 2004.

⁹ http://www.mus.gov.tr/default_b0.aspx?content=1014 (Tarîxê Înternetî ra girewtene: 03. 11. 2013)

mendeyê demê urartûyan estê. Pers, Roma û Bîzansîyan tîya de hukm kerdo. Gimgim herbê Çaldiranî yê 1514î de destê Osmanîyan de mend.

Gimgim de hem elewî hem zî sunî estê. Hem kurmancî hem zî kirmancî estê. Elewî pêro kirmanckî qisey kenê. Sunî zî kurmanckî qisey kenê. Badê erdlarzê 1966î Gimgim ra zaf kesan bar kerd şî welatanê bînan, bitaybetî şî Almanya û rojawanê Tirkîya. Nê barkerdîşî zaf hetan ra Gimgimî ser o tesîr kerdo.

3. 1. Lehçeya Kirmanckî de Cayê Fekê Çewlîgî

(Di Nav Zaravayê Kirmanckî de Ciyên Devoka Çewlîgê)

Lehçeya kirmanckî de bi pêroyî hîrê fekî estê. Fekê Dêrsimî, Çewlîgî û Sêwregî. Labelê Çewlîg de fekê tayê mintiqayan zî sey fekê Gimgimî fekê Dêrsimî ser o yê. Ma şikînîme vajîme ke fekê mintiqaya Çewlîgî ya ke tede elewî ciwîyenê hetê ziwani ra maneno fekê mintiqaya Gimgimî.

3. 1. 1. Eserê Ke bi Fekê Çewlîgî Ameyê Nuştene

(Berhemên ku bi Devoka Çewlîgê Hatine Nivîsandin)

Yêno zanayene ke lehçeya kirmanckî de eserê nuşteki tay ê. Yê ke bi fekê Çewlîgî ameyê nuştene zafêrî sanik û şîrê. Ez cêr ra nameyê nuştexanê ke Çewlîgî ra yê nusena labelê nê nuştexî pêro bi fekê Çewlîgî yê meheli nênusnenê, nînan ra tayê goreyê standardanê Grûba Xebate ya Vateyî nusene:

1. **Mehmûd Arif Ayçiğeg**, *Ha Vaj Ha Vaj*, Çapa Serbestê, İstanbul, 2013
2. **W. K. Merdimîn**, *Dîwan*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2004
3. **Umer Farûq Ersoz**, *Berenge*, Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekir, 2013
4. **Îlhamî Sertkaya**¹⁰, *Kilama Şilane*, Pêrî Yayınları, İstanbul, 2007
5. **Îlhamî Sertkaya**, *Min Hesretan de Mevirde: Meso*, Den Haag, 2002
6. **Îlhamî Sertkaya**, *Kilama Şilane*, Pêrî Yayınları, İstanbul, 2007
7. **Îlhamî Sertkaya**, *Zerîya Min To de Mend*, Weşanxana Afîşî-Medya, Hollanda, 2003

¹⁰ Îlhamî Sertkaya mintiqaya Çewlîgî ra yo labelê fekê mintiqaya ey grûba fekê Gimgimî de yo.

8. **Îlhamî Sertkaya**, *Sosine û Gulîzare*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2003
9. **Newzat Valêrî**, *Dejê Nimiteyî*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2009
10. **Seyîdxan Kurij**, *Wayê Hot Birayûn*, Weşanên Arya, 2002
11. **Burçîn Bor**, *Hêvîya Macire*, Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekir 2013
12. **İsmet Bor**, *Vistonikê Dadîye Mi*, Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekîr, 2013

3. 2. **Lehçeya Kirmanckî de Cayê Fekê Gimgimî**

(Di Nav Zaravayê Kirmanckî de Ciyê Devoka Gimgimê)

Fekê Gimgimî fekê Dêrsimî mîyan de yo. Semedo ke Gimgim de hem kirmancî hem zî kurmanckî nêzdîyê yewbînan de ciwîyenê, lehçeya înan zî nêzdî yê.

3. 2. 1. **Eserê Ke bi Fekê Gimgimî Ameyê Nuştene**

(Berhemên ku bi Devoka Gimgimê Hatine Nivîsandin)

Sey fekê Çewlîgî fekê Gimgimî zî de eserî zêde çin ê. Yê ke bi fekê Gimgimî ameyê nuştene ancîna zafêrî sanik û şîr ê. Ez cêr de nuşttoxê ke Gimgim ra yê nameyê înan dana labelê nê nuştoxî pêro pîya fekê Gimgimî de nêususnenê, nînan ra tayê goreyê standardanê Grûba Xebate ya Vateyî nusenê:

1. **Xidirê Başî**, *Gula Xizirî*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2012
2. **Akman Gedîk**, *Roj Ma De Şewle Dano*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2012
3. **Alî Aydın Çîçek**, *Teberik*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2010
4. **Çeko Kocadağ**, *Razarê Dımilki, Türkçe Açıklamalı Zazaca Gramer*, Çapa Serbest, Berlin
5. **Deniz Gunduz**, *Kilama Pepûgî*, Vartan, Anqara, 2000
6. **Deniz Gunduz**, *Soro*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2010
7. **Deniz Gunduz**, *Kalaşnîkov*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2013
8. **Deniz Gunduz**, *Hikayeyê Koyê Bîngolî*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2004
9. **Şeyda Asmîn**, *Zeman Sey Fekê Kardî Bî*, Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekir, 2013

10. Ali Beytaş, Şâismaîl, Estanikanê Gimgimî ra, Weşanxaneyê Vateyî, Îstanbul, 2012

11. Ballikaya, Huseyîn: *Dêvo Kor, Estanikanê Gimgimî ra, Weşanxaneyê Vateyî, Îstanbul, 2010*

BEŞÊ YEWIN (BEŞA YEKEM)

HETÊ KARAN RA PÊVERONAYÎŞÊ FEKÊ ÇEWLÎG Û GIMGIMÎ

(JI ALÎYE LÊKERAN VÊ HEVBERKIRINA DEVOKÊN ÇEWLÎG Û GIMGIMÊ)

A. KAR (LÊKER)

Çekuyê ke tevger, bîyayîş ûêb ifade kenê, nînan ra kar yêno vatenê. Kar çekuya ke bi pêroyî tevger yan zî rewş ifade kena ya. Kar parçeyêde cumle yo. Dinya de her ziwan de karî estê labelê nê karî eynî şekl de nêne xebitnayanê. Her ziwan de xususîyetê karan cîya cîya yê. Tayê ziwanan de mavajîme çinkî de karî goreyê deman nêvurîne.¹¹

1. Demo Nikayin (Dema Niha)

Ma nê demî bi pêroyî çîyo ke ma wextê qiseykerdana xo de kenîme seba ey xebitnenîme. Kurdkî ra teber, tayê ziwananê bînan de, sey franskî, latînkî, yunankîya kane ueb. zî de demo nikayin û demo hira yew o. Sey nimûneyî:

Kirmanckî: Ez vana

Kurmanckî: Ez dibejim

Latinkî: Ego dicero

Franskî: Je dis

Yunankîya kane: λέγω

Nê cumleyê ke mi cor nusnayî pêro pîya ziwanê tirkî de yêne hem mana “söylüyorum” hem zî mana “söylerim”î.

Nê ziwanan da ma ke biwazîme demê vatena ma bitaybetî eşkera bikerîme o taw zerfanê deman xebitnenîme. Coka mi zî tîya wexto ke antîşanê demê nikayin, demê hîra û demê ameyox da, mi zerfanê deman xebitna.

1. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz)

Karo ke obje gêno ma ey ra vanîme karo transîtîf. Mavajîme “wendene” karêkê transîtîf a. Çünke no kar tesîrî xo dano serê yew objeye. Labelê “şîyene” karêkê întansîtîf a. Çünke no kar objeyêke nêgêno. Tesîrî xo nêdano serê objeyêke. Kirmanckî de mesela transîtîf û întansîtîfî zaf muhîm a. Çünke zemîre kesî goreyê karanê transîtîf û întansîtîfan vurîne. Karê transîtîfî demê vîyartî netede, yê demanê bînan de her tim

¹¹ D. Aksan, e.e, r. 98

zemîranê sadeyan, yanî zemîrê ke grûba “ez” de yê înan gênê labelê demanê vîyarteyan de zî zemîranê anteyan, yanî zemîrê ke grûba “mi” de yê înan gênê.

Tablo 1. Karo Transîtf: Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez ha wûnenû. ¹²	Ez hawo wanena/o.	Ez dixwînim.
Ti hê wûnênî. (n)	To hawa wanena.	Tu dixwînî.
Ti ha wûnêna. (m) ¹³	To hawa wanena.	Tu dixwînî.
Wi ho wûnenû.	O hawo waneno.	Ew dixwîne.
Ya ha wûnena.	A hawa wanena.	Ew dixwîne.
Ma hê wûnênî.	Ma hayê wanênîme.	Em dixwînin.
Şima hê wûnênî.	Şima hayê wanênê.	Hûn dixwînin.
Yi hê wûnênî.	Ê hayê wanênê.	Ew dixwînin.

Tabloyê corî ra baş aseno ke “û”ya fekê Çewlîgî fekê Gimgimî de bena “a” yan zî “o”. Fekê Çewlîgî de zemîrê dîyene yê yewhûmar de kar goreyê cinsî vurîno labelê yê Gimgimî de nêvurîno. Fekê Gimgimî de xeylî cayan de halê sadeyî û halê anteyî yê zemîrê dîyene yê yewhûmarî bîyo yew. Yanê hem halê sadeyî hem halê anteyî de “to” yêno xebitnayene.

¹² Seyîdxan Kurijî tîya hurînda “wunenû” de “wînenû” nuştî labelê wexto ke W. K. Merdimînî no rexne kerd (b. vate, nr. 20, r. 89), bado Seyîdxanî nuştêyê xo yo bîn (b. Bingöl Ağzının Bazı Özellikleri, r. 8) de no wina kerdbî raşt.

¹³ Tîya de Seyîdxan Kurijî nê karî seba zemîrê dîyin ê makî nêonto, W. K. Merdimînî na duşte zî ey rexne keno, rexne ey ca de bîy coka bi no antiş ey ra girewt. B. vate, nr. 20, r. 90

Tablo 2. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî: Wendiş/Wendene (Xwendin)*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez ha kitab wûnenû.	Ez hawo kitab wanena/o.	Ez pirtûkê dixwînim.
Ya ha Mewlidî Ehmedê Xasî wûnena.	A hawa Mewlidê Ehmedê Xasî wanena.	Ew Mewlida Ehmedê Xasî dixwîne.
Ya ha meqaleyê Mûnzûr Çemî wûnena.	A hawa maqalaya Mûnzûr Çemî wanena.	Ew meqaleya Mûnzûr Çemî dixwîne.

1. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz)

Karo ke obje nêgêno ma ey ra vanîme karo întransîtîf. Mavajîme “ameyene” karêka întransîtîf a. Çunke no kar tesîrî xo nêdano serê objeyêk. Seke mi cor ra va na mesela transîtîf û întransîtîfî zaf muhîm a. Çunke zemîre kesî goreyê karanê transîtîf û întransîtîfan vurînê. Karê întransîtîfî her tim her deman de zemîranê sadeyan, yanî zemîrê ke grûba “ez” de yê înan gêne.

Tablo 3. Ameyîş/Ameyene (Hatin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez ha yena.	Ez hawo êna/o.	Ez têm.
Ti hê yênî. (n)	To hawa êna.	Tu têtî.
Ti ha yena. (m) ¹⁴	To hawa êna.	Tu têtî.
Wi ho yenu.	O hawo êna.	Ew têtî.
Ya ha yena.	A hawa êna.	Ew têtî.
Ma hê yênî.	Ma hayê ênîme.	Em têtî.
Şima hê yênî.	Şima hayê ênê.	Hûn têtî.
Yi hê yênî.	Ê hayê ênê.	Ew têtî.

¹⁴ B. cênotê 13.

Tablo 4. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî: Ameyîş/Ameyene (Hatin)*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez ha dew ra yena.	Ez hawo dewe ra êna.	Ez ji gund têm.
Ti hê çar ra yênî?	To hawa kotî ra êna?	Tu ji ku têtî?

1. 3. Halê Negatîfî de (Di Rewşa Neyînî De)

1. 3. 1. Karo Transîtfî (Lêkera Gerguhêz)

Tablo 5. Halê Negatîfî de Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez ha niwûnenû.	Ez hawo nêwanena/o.	Ez naxwînim.
Ti hê niwûnenî. (n)	To hawa nêwanena.	Tu naxwînî.
Ti ha niwûnena. (m) ¹⁵	To hawa nêwanena.	Tu naxwînî.
Wi ho niwûnenu.	O hawo nêwaneno.	Ew naxwîne.
Ya ha niwûnena.	A hawa nêwanena.	Ew naxwîne.
Ma hê niwûnenî.	Ma hayê nêwanênîme.	Em naxwînin.
Şima hê niwûnenî.	Şima hayê nêwanênê.	Hûn naxwînin.
Yi hê niwûnenî.	Û hayê nêwanênê.	Ew naxwînin.

Fekê Gimgimî de halo negatîfî zafane bi prefîksê “nê”; ê Çewlîgî de zî prefîksê “ni” beno. Goreyê W. K. Merdimînî fekê Çewlîgî de no xelet o, herinda ey de ganî “nî” bibe.¹⁶

¹⁵ B. cênotê 13.

¹⁶ W. K. Merdimîn b.,e.e.

1. 3. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz)

Tablo 6. Halê Negatîfî de Ameyîş/Ameyene (Hatin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez ha nîna.	Ez hawo nêna.	Ez nayêm.
Ti hê nînî. (n)	To hawa nêna.	Tu nayê.
Ti ha nîna. (m) ¹⁷	To hawa nêna.	Tu nayê.
Wi ho nînû.	O hawo nêno.	Ew nayê.
Ya ha nîna.	A hawa nêna.	Ew nayê.
Ma hê nînî.	Ma hayê nênimê.	Em nayên.
Şima hê nînî.	Şima hayê nênê.	Hûn nayêm.
Yi hê nînî.	Ê hayê nênê.	Ew nayêm.

2. Demo Hîra (Dema Fireh)

Demo hîra û demo nikayin yew ê. Eke ma bitaybetî biwazîme nê deman eşkera bikîme, o taw ma zerfanê deman xebitnenîme.

2. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz)

Tablo 7. Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez her ruej wûnenû/ wûnena.	Ez her roj wanena/o.	Ez her roj dixwînim.
Ti her ruej wûnênî. (n)	To her roj wanena.	Tu her roj dixwînî.
Ti her ruej wûnêna. (m) ¹⁸	To her roj wanena.	Tu her roj dixwînî.
Wi her ruej wûnenû.	O her roj waneno.	Ew her roj dixwîne.

¹⁷ B. cênotê 13.

¹⁸ B. cênotê 13.

Ya her ruej wûnena.	A her roj wanena.	Ew her roj dixwîne.
Ma her ruej wûnênî.	Ma her roj wanenîme.	Em her roj dixwînin.
Şima her ruej wûnênî.	Şima her roj wanenê.	Hûn her roj dixwînin.
Yi her ruej wûnênî.	Ê her roj wanenê.	Ew her roj dixwînin.

Tablo 8. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî: Wendiş/Wendene (Xwendin)*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez her şan de (şûn di) laci xwi ri kitabi Rindoyi wûnenû.	Ez her şan de lajê xo rê kitabê Rindoyî wanena.	Ez her evar ji kurê xwe re pirtûka Rindo dixwînim.
Ez her şan de lacî xwi ri sanikê Şah Îsmailî wûnena.	Ez her şan de lajê xo rê şanika Şah Îsmailî wanena.	Ez her evar ji kurê xwe re xeberoşka Şah Îsmailî dixwînim.
Alan her roj (ruej) kitabî Soroyî wûnenû.	Alan her roj kitabê Soroyî waneno.	Alan her roj pirtûka Soro dixwîne.
Alan her roj sanikê Wayê Hot Birayûn wûnenû.	Alan her roj şanika waya hawt birayan waneno.	Alan her roj xeberoşka xwişka heft birayan dixwîne.

2. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz)

Tablo 9. *Ameyîş/Ameyene (Hatin)*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez her ruej yena.	Ez her roj êna/o.	Ez her roj têm.
Ti her ruej yênî. (n)	To her roj êna.	Tu her roj têyî.
Ti her ruej yena. (m) ¹⁹	To her roj êna.	Tu her roj têyî.

¹⁹ B. cênotê 13.

Wi her ruej yenû.	O her roj êno.	Ew her roj tê.
Ya her ruej yena.	A her roj êna.	Ew her roj tê.
Ma her ruej yêni.	Ma her roj ênîme.	Em her roj tên.
Şima her ruej yêni.	Şima her roj ênê.	Hûn her roj tên.
Yi her ruej yêni.	Ê her roj ênê.	Ew her roj tên.

Tablo 10. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî: Ameyîş/Ameyene (Hatin)*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Yi her roj yêni kê ma.	Ê her roj ênê çê ma.	Ew her roj tên mala me.

2. 3. Halê Negatîfî de (Di Rewşa Neyînî De)

2. 3. 1. Karo Transîtf (Lêkera Gerguhêz)

Tablo 11. Halê Negatîfî de Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez her ruej niwûnenû.	Ez her roj nêwanena/o.	Ez her roj naxwînim.
Ti her ruej niwûnênî. (n)	To her roj nêwanena.	Tu her roj naxwîni.
Ti her ruej niwûnêna. (m) ²⁰	To her roj nêwanena.	Tu her roj naxwîni.
Wi her ruej niwûnenû.	O her roj nêwaneno.	Ew her roj naxwîne.
Ya her ruej niwûnena.	A her Roj nêwanena.	Ew her roj naxwîne.
Ma her ruej niwûnênî.	Ma her roj nêwanenîme.	Em her roj naxwînin.
Şima her ruej niwûnênî.	Şima her roj nêwanenê.	Hûn her roj naxwînin.
Yi her ruej niwûnênî.	Ê her roj nêwanenê.	Ew her roj naxwînin.

²⁰ B. cênotê 13.

2. 3. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz)

Tablo 12. Halê Negatîfî de Ameyîş/Ameyene (Hatin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez her ruej nîna.	Ez her roj nêna/o.	Ez her roj nayêm.
Ti her ruej nînî.(n)	To her roj nêna.	Tu her roj nayêyî.
Ti her ruej nîna. (m) ²¹	To her roj nêna.	Tu her roj nayêyî.
Wi her ruej nînû.	O her roj nêno.	Ew her roj nayê.
Ya her ruej nîna.	A her roj nêna.	Ew her roj nayê.
Ma her ruej nînî.	Ma her roj nênîme.	Em her roj nayên.
Şima her ruej nînî.	Şima her roj nêne.	Hûn her roj nayên.
Yi her ruej nînî.	Ê her roj nêne.	Ew her roj nayên.

3. Demo Ameyox (Dema Bê)

Seke yêno zanitene kirmanckî de fekî zaf ê. Xêca fekê Sewerege, yê fekê bînan de demo ameyox bi serê xo çin o. Demo ameyox zî sey demê nikayin û hîrayî yo.

Tablo 13. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:* Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez inî kitabî wûnena.	Ez nê kitabî wanena.	Ez vê pirtûkê dixwînim.
Ez siba inî kitabî wûnena.	Ez meşte nê kitabî wanena.	Ez dê sibe vê pirtûkê bixwînim.
Ez şina Çewlîg.	Ez şona Çewlîg.	Ez diçim Çewlîgê.
Ez siba şina Çewlîg.	Ez meşte şona Çewlîg.	Ez dê sibe biçim Çewlîgê.

²¹ B. cênotê 13.

3. 1. Karo Transîtf (Lêkera Gerguhêz)

Tablo 14. Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez siba wûnenû/ wûnena.	Ez meşte wanena/o.	Ez dê sibe bixwînim.
Ti siba wûnênî.	To meşte wanena.	Tu dê sibe bixwînî.
Ti siba wûnêna. ²²	To meşte wanena.	Tu dê sibe bixwînî.
Wi siba wûnenû.	O meşte waneno.	Ew dê sibe bixwîne.
Ya siba wûnena.	A meşte wanena.	Ew dê sibe bixwîne.
Ma siba wûnênî.	Ma meşte wanênîme.	Em dê sibe bixwînin.
Şima siba wûnênî.	Şima meşte wanênê.	Hûnê sibe bixwînin.
Yi siba wûnênî.	Ê meşte wanênê.	Ew dê sibe bixwînin.

Tablo 15. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:* Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez inî kitabî siba wûnenû.	Ez nê kitabî meşte wanena.	Ez dê sibe vê pirtûkê bixwînim.
Ez ina meqale siba wûnena.	Ez na meqale meşte wanena.	Ez dê sibe vê meqaleyê bixwînim.
Ya ina hîkaye siba wûnena.	A na hîkaye meşte wanena.	Ez dê sibe vê çirokê bixwînim.

²² B. cênotê 13.

3. 2. Karo Întransîtf (Lêkera Negerguhêz)

Tablo 16. Ameyîş/Ameyene (Hatin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez siba yena.	Ez meşte êna/o.	Ez dê sibe werim.
Ti siba yêñî. (n)	To meşte êna.	Tu dê sibe werî.
Ti siba yêna. (m) ²³	To meşte êna.	Tu dê sibe werî.
Wi siba yenû.	O meşte êno.	Ew dê sibe were.
Ya siba yena.	A meşte êna.	Ew dê sibe were.
Ma siba yêñî.	Ma meşte ênîme.	Em dê sibe werin.
Şima siba yêñî.	Şima meşte ênê.	Hûnê sibe werin.
Yi siba yêñî.	Ê meşte ênê.	Ew dê sibe werin.

Tablo 17. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:* Ameyîş/Ameyene (Hatin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ti siba yêñî îta?	To meşte êna îta?	Tu dê sibe werî li vir?
Ez siba yena.	Ez meşte êna.	Ez dê sibe werim.

3. 3. Halê Negatîfî de (Di Rewşa Neyînî De)

3. 3. 1. Karo Transîtf (Lêkera Gerguhêz)

Tablo 18. Halê Negatîfî de Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez siba niwûnenû/ niwûnena.	Ez meşte nêwanena/o.	Ez dê sibe nexwînim.

²³ B. cênotê 13.

Ti siba niwûnênî. (n)	To meşte nêwanena.	Tu dê sibe nexwînim.
Ti siba niwûnêna. (m) ²⁴	To meşte nêwanena.	Tu dê sibe nexwînim.
Wi siba niwûnenû.	O meşte nêwaneno.	Ew dê sibe nexwînim.
Ya siba niwûnena.	A meşte nêwanena.	Ew dê sibe nexwînim.
Ma siba niwûnênî.	Ma meşte nêwanenîme.	Em dê sibe nexwînim.
Şima siba niwûnênî.	Şima meşte nêwanenê.	Hûnê sibe nexwînim.
Yi siba niwûnênî.	Ê meşte nêwanenê.	Ew dê sibe nexwînim.

3. 3. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz)

Tablo 19. Halê Negatîfî de Ameyîş/Ameyene (Hatin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez siba nîna.	Ez meşte nêna/o.	Ez dê sibe neyê.
Ti siba nînî. (n)	To meşte nêna.	Tu dê sibe neyê.
Ti siba nîna. (m) ²⁵	To meşte nêna.	Tu dê sibe neyê.
Wi siba nînû.	O meşte nêno.	Ew dê sibe neyê.
Ya siba nîna.	A meşte nêna.	Ew dê sibe neyê.
Ma siba nînî.	Ma meşte nênîme.	Em dê sibe neyên.
Şima siba nînî.	Şima meşte nêne.	Hûnê sibe neyên.
Yi siba nînî.	Ê meşte nêne.	Ew dê sibe neyên.

²⁴ B. cêrnotê 13.

²⁵ B. cêrnotê 13.

4. Demo Vîyarte (Dema Borî)

Ma demê vîyarteyî seba karê ke qedîye, nika ra ver bîye xebitnenîme. Kirmanckî de demê vîyarteyî de wexto ke kar transîtf bîy, kerdoxê cumle anteyî ya. Bireserê cumle zî sade ya. Eksê nî zî rast o.

4. 1. Demo Vîyarteyo Dîyar (Dema Borîya Diyar)

Gama ke hedîseyêk demêkê dîyar de ameyê ware, ma nê demî xebitnenîme. Ziwananê bînan de no dem cîya cîya yêno namekerdene. Mavajîme nê demî ra tirkî de “dili geçmiş zaman”, îngîlîzî de “simple past tense”, franskî de “passe compose”, yunankîya kane de “Aoristum”, latinkî de “perfectum” yêno vatene.

4. 1. 1. Karo Transîtf (Lêkera Gerguhêz)

4. 1. 1. 1. Objeyo Yewhûmar (Biresera Yekjimar)

Tablo 20. Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi wend.	Mi wend/e. ²⁶	Min xwend.
Tu wend.	To wend/e.	Te xwend.
Yi wend.	Ê wend/e.	Wî xwend.
Yay wend.	Aye wend/e.	Wê xwend.
Ma wend.	Ma wend/e.	Me xwend.
Şima wend.	Şima wend/e.	We xwend.
Yin wend.	Înan wend/e.	Wan xwend.

Seke tabloyê corênî de aseno fekê Çewlîgî de dema vîyarteyê nêdîyarî de kar goreyê objeyê nêrî û makîye de yew ancino labelê fekê Gimgimî de objeyê nêrî de kar çiyê nêgêno labelê objeyê makî de herfa “e” gêno. Mavajîme: seba objeya nêrî “mi wend”, seba objeyê makî “mi wende”.

²⁶ Na herfa “e” temsîle objeyê makî kena. Yanê karî tîya objeya makî girewta.

Tablo 21. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî: Wendiş/Wendene (Xwendin)*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi di ray destanê Meme Alan wend.	Mi destanê Meme Alanî di reyî wend.	Min du cara destanê Meme Alan xwend.
Tu vizêr kam kitab wend?	Vizêrî to kancî kitab wend?	Do te kijan pirtûk xwend?

4.1.1.2. Objeyo Zafhûmar (Biresera Pirjimar)

Tablo 22. *Wendiş/Wendene (Xwendin)*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi wênd.	Mi wendî.	Min xwendin.
Tu wênd.	To wendî.	Te xwendin.
Yi wênd.	Ê wendî.	Wî xwendin.
Yay wênd.	Aye wendî.	Wê xwendin.
Ma wênd.	Ma wendî.	Me xwendin.
Şima wênd.	Şima wendî.	We xwendin.
Yin wênd.	Înan wendî.	Wan xwendin.

Eke ma bala xo bidîme serê tabloyî vînenîme ke fekê Gimgimî de objeyê zafhûmar de kar suffîksê “î” gêno labelê fekê Çewlîgî de, kar suffîks nêgeno labelê sey Kurmanckî kar de herfa ke vengin a, a ancîna. Mavajîme “wend” beno “wênd”. Yew nimûne zî ma Harun Turgutî ra bigêrîme: seba yewhûmar “Mi yew say werd”, seba zafhûmar “Mi di say wêrd”.²⁷

Tablo 23. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî: Wendiş/Wendene (Xwendin)*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
--------------	--------------	-----------

²⁷ Harun Turgut, Türkçe Açıklamalı Zazaca Dilbilgisi, r. 82.

Mi hefteyo vêrin di kitab Malmîsanij wênd.	Mi hefteyo peyên di kitabê Malmîsanijî wendî.	Hefta borî min du pirtûkên Malmisanij xwendin.
Yay vizêr Ronîya ri di sonîk wênd.	Aye vizêrî Ronîya rê di şanîkî wendî.	Do wê ji Roniya re du xeberoşk xwendin.

4. 1. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz)

Tablo 24. Ameyîş/Ameyene (Hatin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez amêya. ²⁸	Ez ama/o.	Ez hatim.
Ti amê.(n)	To ama.	Tu hatî.
Ti amêya. (m) ²⁹	To ama.	Tu hatî.
Wi amê.	O ame.	Ew hat.
Ya amê.	A amê.	Ew hat.
Ma amê.	Ma amîme.	Em hatin.
Şima amê.	Şima amî.	Hûn hatin.
Yi amê.	Ê amî.	Ew hatin.

Tablo 25. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:* Ameyîş/Ameyene (Hatin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Wi vizêr ame kê ma.	O vizêrî amê çê ma.	Ew do hat mala me.
Ez sehet heştî di gure ra amêya.	Ez seate heşt de kar ra ama.	Ez di seat heşt de ji kar hatim mal.

²⁸ Seyîdxanî tîya ancîya hurînda “û” de “a” xebitno seba nê biewnê, W. K. Merdimîni, kovara vate r. 91.

²⁹ B. cênotê 13.

4. 1. 3. Halê Negatîfî de (Di Rewşa Neyînî De)

4. 1. 3. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz)

4. 1. 3. 1. 1. Objeyo Yewhûmar (Biresera Yekjimar)

Tablo 26. Halê Negatîfî de Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi niwend.	Mi nêwend/e. ³⁰	Min nexwend.
Tu niwend.	To nêwend/e.	Te nexwend.
Yi niwend.	Ê nêwend/e.	Wî nexwend.
Yay niwend.	Aye nêwend/e.	Wê nexwend.
Ma niwend.	Ma nêwend/e.	Me nexwend.
Şima niwend.	Şima nêwend/e.	We nexwend.
Yin niwend.	Înan nêwend/e.	Wan nexwend.

4. 1. 3. 1. 2. Objeyo Zafhûmar (Biresera Pirjimar)

Tablo 27. Halê Negatîfî de Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi niwênd.	Mi nêwendî.	Min nexwendin.
Tu niwênd.	To nêwendî.	Te nexwendin.
Yi niwênd.	Ê nêwendî.	Wî nexwendin.
Yay niwênd.	Aye nêwendî.	Wê nexwendin.
Ma niwênd.	Ma nêwendî.	Me nexwendin.
Şima niwênd.	Şima nêwendî.	We nexwendin.
Yin niwênd.	Înan nêwendî.	Wan nexwendin.

³⁰ B. cênotê 26.

4. 1. 3. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz)

Tablo 28. Halê Negatîfî de Ameyîş/Ameyene (Hatin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez niamêya.	Ez nêama/o.	Ez nehatim.
Ti niamê.(n)	To nêama.	Tu nehatî.
Ti niamêya.(m) ³¹	To nêama.	Tu nehatî.
Wi niamê.	O nêame.	Ew nehat.
Ya niamê.	A nêamê.	Ew nehat.
Ma niamê.	Ma nêamîme.	Em nehatin.
Şima niamê.	Şima nêamî.	Hûn nehatin.
Yi niamê.	Ê nêamî.	Ew nehatin.

4. 2. Demo Vîyarteyo Nêdîyar (Dema Borîya Nediya)

Gama ke yew hedîse demêkê nêdîyar de ameyê ware, ma nê demî xebitnenîme. Ziwananê bînan de no dem cîya cîya yêno namekerdene. Mavajîme nê demî ra tirkî de “mişli geçmiş zaman”, îngîlîzkî de “past perfect tense”, fransî de “le plus-que-parfait”, yunankîya kane de “plusquamperfectum”, latinkî de “plusquamperfectum” yêno vatene.

4. 2. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz)

4. 2. 1. 1. Objeyo Nêrî (Biresera Nêr)

Tablo 29. Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi wendû.	Mi wendo.	Min xwendiyê.
Tu wendû.	To wendo.	Te xwendiyê.

³¹ B. cênotê 13.

Yî wendû.	Ê wendo.	Wî xwendiyê.
Yay wendû.	Aye wendo.	Wê xwendiyê.
Ma wendû.	Ma wendo.	Me xwendiyê.
Şîma wendû.	Şîma wendo.	We xwendiyê.
Yîn wendû.	Înan wendo.	Wan xwendiyê.

Tablo 30. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî: Wendiş/Wendene (Xwendin)*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi kitab Zinar Silopî “Doza Kurdistan” wendû.	Mi kitabê Zinar Silopî “Doza Kurdistan” wendo.	Mi pirtuka Zinar Silopî “Doza Kurdistan” xwendiyê.

4. 2. 1. 2. Objeyo Makî (Biresera Mê)

Tablo 31. *Wendiş/Wendene (Xwendin)*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi wenda.	Mi wenda.	Min xwendiyê.
Tu wenda.	To wenda.	Te xwendiyê.
Yî wenda.	Ê wenda.	Wî xwendiyê.
Yay wenda.	Aye wenda.	Wê xwendiyê.
Ma wenda.	Ma wenda.	Me xwendiyê.
Şîma wenda.	Şîma wenda.	We xwendiyê.
Yîn wenda.	Înan wenda.	Wan xwendiyê.

Tablo 32. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:* Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi sonikê Pîr û Lûy wenda.	Mi şanika Pîr û Lûye wenda.	Min xeberoşka Pîr û Rovî xwendiyê.

4. 2. 1. 3. Objeyo Zafhûmar (Biresera Pirjimar)

Tablo 33. Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi wêndî.	Mi wendê.	Min xwendine.
Tu wêndî.	To wendê.	Te xwendine.
Yi wêndî.	Ë wendê.	Wî xwendine.
Yay wêndî.	Aye wendê.	Wê xwendine.
Ma wêndî.	Ma wendê.	Me xwendine.
Şima wêndî.	Şima wendê.	We xwendine.
Yin wêndî.	Înan wendê.	Wan xwendine.

Tablo 34. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:* Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi zaf kitab M. Emîn Bozarlan wêndî.	Mi zaf kitabê M. Emîn Bozarlanî wendê.	Min gelek pirtûkên M. Emin Bozarlanî xwendine.

4. 2. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz)

Tablo 35. Ameyîş/Ameyene (Hatin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
--------------	--------------	-----------

Ez amêya/amêyo.	Ez ameya.	Ez hatime.
Ti amêyî.(n)	To ameya.	Tu hatîye.
Ti amêya.(m) ³²	To ameya.	Tu hatîye.
Wi amewû.	O ameyo.	Ew hatîye.
Ya amêya.	A ameya.	Ew hatîye.
Ma amêyî.	Ma ameyîme.	Em hatine.
Şima amêyî.	Şima ameyê.	Hûn hatine.
Yi amêyî.	Ê ameyê.	Ew hatine.

4. 2. 3. Halê Negatîfî de (Di Rewşa Neyînî De)

4. 2. 3. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz

4. 2. 3. 1. 1. Objeyo Nêrî (Biresera Nêr)

Tablo 36. Halê Negatîfî de Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi niwendû.	Mi nêwendo.	Min nexwendîye.
Tu niwendû.	To nêwendo.	Te nexwendîye.
Yi niwendû.	Ê nêwendo.	Wî nexwendîye.
Yay niwendû.	Aye nêwendo.	Wê nexwendîye.
Ma niwendû.	Ma nêwendo.	Me nexwendîye.
Şima niwendû.	Şima nêwendo.	We nexwendîye.
Yin niwendû.	Înan nêwendo.	Wan nexwendîye.

³² B. cênotê 13.

4. 2. 3. 1. 2. Objeyo Makî (Biresera Mê)

Tablo 37. Halê Negatîfî de Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi niwenda.	Mi nêwenda.	Min nexwendiye.
Tu niwenda.	To nêwenda.	Te nexwendiye.
Yi niwenda.	Ê nêwenda.	Wî nexwendiye.
Yay niwenda.	Aye nêwenda.	Wê nexwendiye.
Ma niwenda.	Ma nêwenda.	Me nexwendiye.
Şima niwenda.	Şima nêwenda.	We nexwendiye.
Yin niwenda.	Înan nêwenda.	Wan nexwendiye.

4. 2. 3. 1. 3. Objeyo Zafhûmar (Biresera Pirjimar)

Tablo 38. Halê Negatîfî de Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi niwêndî.	Mi nêwendê.	Min nexwendine.
Tu niwêndî.	To nêwendê.	Te nexwendine.
Yi niwêndî.	Ê nêwendê.	Wî nexwendine.
Yay niwêndî.	Aye nêwendê.	Wê nexwendine.
Ma niwêndî.	Ma nêwendê.	Me nexwendine.
Şima niwêndî.	Şima nêwendê.	We nexwendine.
Yin niwêndî.	Înan nêwendê.	Wan nexwendine.

4. 2. 3. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz)

Tablo 39. Halê Negatîfî de Ameyîş/Ameyene (Hatin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez niamêya.	Ez nêameya.	Ez nehatime.
Ti niamêyî.(n)	To nêameya.	Tu nehatiyî.
Ti niamêyî.(m) ³³	To nêameya.	Tu nehatiyî.
Wi niamewû.	O nêameyo.	Ew nehatîye.
Ya niamêya.	A nêameya.	Ew nehatîye.
Ma niamêyî.	Ma nêameyîme.	Em nehatine.
Şima niamêyî.	Şima nêameyê.	Hûn nehatine.
Yi niamêyî.	Ê nêameyê.	Ew nehatine.

4. 3. Demo Vîyarteyo Nikayin (Çirokiya Dema Niha)

4. 3. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz)

Tablo 40. Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi wêndîyeni.	Mi wendêne.	Min dixwend/dixwendin.
Tu wêndîyeni.	To wendêne.	Te dixwend/dixwendin.
Yi wêndîyeni.	Ê wendêne.	Wî dixwend/dixwendin.
Yay wêndîyeni.	Aye wendêne.	Wê dixwend/dixwendin.
Ma wêndîyeni.	Ma wendêne.	Me dixwend/dixwendin.
Şima wêndîyeni.	Şima wendêne.	We dixwend/dixwendin.
Yin wêndîyeni.	Înan wendêne.	Wan dixwend/dixwendin.

³³ B. cênotê 13.

Tablo 41. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî: Wendiş/Wendene*
(Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Waxti go wi ame zerre mi kitab wêndîyeni.	Waxto ke o ame zere mi kitab wendêne.	Dema ku ew hat hundir, min pirtûk dixwend.

4. 3. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz)

Tablo 42. *Ameyîş/Ameyene (Hatin)*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez amêni.	Ez amêne.	Ez dihatim.
Ti amêni.	To amêne.	Tu dihatî.
Wi amêni.	O amêne.	Ew dihat.
Ya amêni.	A amêne.	Ew dihat.
Ma amêni.	Ma amêne.	Em dihatin.
Şima amêni.	Şima amêne.	Hûn dihatin.
Yi amêni.	Ê amêne.	Ew dihatin.

Tablo 43. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî: Ameyîş/Ameyene (Hatin)*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez ke gure ra amêni kîye ez rîyi ser raşt tu amêya.	Ez ke kar ra amêne çê raye ser ra raştê to ameya.	Wexte ku ez ji kar dihatim li ser rê ez rastî te hatim.

4. 3. 3. Halê Negatîfî de (Di Rewşa Neyînî De)

4. 3. 3. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz)

Tablo 44. Halê Negatîfî de Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi niwêndîyeni.	Mi nêwendêne.	Min nedixwend/nedixwendin.
Tu niwêndîyeni.	To nêwendêne.	Te nedixwend/nedixwendin.
Yi niwêndîyeni.	Ê nêwendêne.	Wî nedixwend/nedixwendin.
Yay niwêndîyeni.	Aye nêwendêne.	Wê nedixwend/nedixwendin.
Ma niwêndîyeni.	Ma nêwendêne.	Me nedixwend/nedixwendin.
Şima niwêndîyeni.	Şima nêwendêne.	We nedixwend/nedixwendin.
Yin niwêndîyeni.	Înan nêwendêne.	Wan nedixwend/nedixwendin.

4. 3. 3. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz)

Tablo 45. Halê Negatîfî de Ameyîş/Ameyene (Hatin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez niamêni.	Ez nêamêne.	Ez nedihatim.
Ti niamêni.	To nêamêne.	Tu nedihatî.
Wi niamêni.	O nêamêne.	Ew nedihat.
Ya niamêni.	A nêamêne.	Ew nedihat.
Ma niamêni.	Ma nêamêne.	Em nedihatin.
Şima niamêni.	Şima nêamêne.	Hûn nedihatin.
Yi niamêni.	Ê nêamêne.	Ew nedihatin.

4. 3. Demo Vîyarteyo Nedîyar o Verên (Çirokiya Dema Boriya Nediya)

4. 3. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz)

4. 3. 1. 1. Objeyo Nêrî (Biresera Nêr)

Tablo 46. Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi wendibi.	Mi wendîbî.	Min xwendibûye.
Tu wendibi.	To wendîbî.	Te xwendibûye.
Yi wendibi.	Ê wendîbî.	Wî xwendibûye.
Yay wendibi.	Aye wendîbî.	Wê xwendibûye.
Ma wendibi.	Ma wendîbî.	Me xwendibûye.
Şima wendibi.	Şima wendîbî.	We xwendibûye.
Yin wendibi.	Înan wendîbî.	Wan xwendibûye.

Tablo 47. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:* Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi kitab Nûrî Dêrsimî cuwa ver wendibi.	Mi kitabê Nûrî Dêrsimî raver wendîbî.	Min pirtûka Nuri Dersimî berê xwendibûye.

4. 3. 1. 2. Objeyo Makî (Biresera Mê)

Tablo 48. Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi wendîbî.	Mi wendîbî.	Min xwendibûye.
Tu wendîbî.	To wendîbî.	Te xwendibûye.
Yi wendîbî.	Ê wendîbî.	Wî xwendibûye.

Yay wendibî.	Aye wendîbî.	Wê xwendibûye.
Ma wendibî.	Ma wendîbî.	Me xwendibûye.
Şima wendibî.	Şima wendîbî.	We xwendibûye.
Yin wendibî.	Înan wendîbî.	Wan xwendibûye.

Tablo 49. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:* Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi sonikê Pîr û Lûyê hê vêr wendibî.	Mi şanika Pîr û Lûyê raver wendîbî.	Min berê xeberoşka Pîr û Rovî xwendibûye.

4. 3. 1. 3. Objeyo Zafhûmar (Biresera Pirjimar)

Tablo 50. Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi wêndibî.	Mi wendîbî.	Min xwendibûne.
Tu wêndibî.	To wendîbî.	Te xwendibûne.
Yi wêndibî.	Ê wendîbî.	Wî xwendibûne.
Yay wêndibî.	Aye wendîbî.	Wê xwendibûne.
Ma wêndibî.	Ma wendîbî.	Me xwendibûne.
Şima wêndibî.	Şima wendîbî.	We xwendibûne.
Yin wêndibî.	Înan wendîbî.	Wan xwendibûne.

Tablo 51. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:* Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi cuwa ver tarix Kurdistan ser zaf kitab	Mi raver derheqê tarîxa Kurdistanê de zaf kitabî	Min berê derheqê dîroka Kurdistanê de gelek pirtûk

wêndibî la kitab Martin van Bruinessen mi ri zaf enteresan ame.	wendîbî hama kitabê Martin van Bruinessenî mi rê zaf enteresan ame.	xwendibûne, lê pirtûka Martin van Bruinessenî ji min re pir balkêş hat.
---	---	---

4. 3. 2. Karo Întransîtf (Lêkera Negerguhêz)

Tablo 52. Ameyîş/Ameyene (Hatin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez amêbîya.	Ez amebî.	Ez hatibûme.
Ti amêbî.(n)	To amebî.	Tu hatibûye.
Ti amêbîya.(m) ³⁴	To amebî.	Tu hatibûye.
Wi amêbî.	O amebî.	Ew hatibûye.
Ya amêbî.	A amebî.	Ew hatibûye.
Ma amêbî.	Ma amebîme.	Em hatibûne.
Şima amêbî.	Şima amebî.	Hûn hatibûne.
Yi amêbî.	Ê amebî.	Ew hatibûne.

Tablo 53. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:* Ameyîş/Ameyene (Hatin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ti par hûnc amêbî Swêd.	To par oncîya amebî Swêd.	Tu par dîsa hatibûyî Swêd.

³⁴ B. cênotê 13.

4. 3. 3. Halê Negatîfî de (Di Rewşa Neyînî De)

4. 3. 3. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz)

4. 3. 3. 1. 1. Objeyo Nêrî (Biresera Nêr)

Tablo 54. Halê Negatîfî de Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi niwendibi.	Mi nêwendîbî.	Min nexwendibûye.
Tu niwendibi.	To nêwendîbî.	Te xwendibûne.
Yi niwendibi.	Ê nêwendîbî.	Wî xwendibûne.
Yay niwendibi.	Aye nêwendîbî.	Wê xwendibûne.
Ma niwendibi.	Ma nêwendîbî.	Me xwendibûne.
Şima niwendibi.	Şima nêwendîbî.	We xwendibûne.
Yin niwendibi.	Înan nêwendîbî.	Wan xwendibûne.

4. 3. 3. 1. 2. Objeyo Makî (Biresera Mê)

Tablo 55. Halê Negatîfî de Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi niwendibî.	Mi nêwendîbî.	Min nexwendibûye.
Tu niwendibî.	To nêwendîbî.	Te nexwendibûye.
Yi niwendibî.	Ê nêwendîbî.	Wî nexwendibûye.
Yay niwendibî.	Aye nêwendîbî.	Wê nexwendibûye.
Ma niwendibî.	Ma nêwendîbî.	Me nexwendibûye.
Şima niwendibî.	Şima nêwendîbî.	We nexwendibûye.
Yin niwendibî.	înan nêwendîbî.	Wan nexwendibûye.

4. 3. 3. 1. 3. Objeyo Zafhûmar (Biresera Pirjimar)

Tablo 56. Halê Negatîfî de Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi niwêndibî.	Mi nêwendîbî.	Min nexwendibûne.
Tu niwêndibî.	To nêwendîbî.	Te nexwendibûne.
Yi niwêndibî.	Ê nêwendîbî.	Wî nexwendibûne.
Yay niwêndibî.	Aye nêwendîbî.	Wê nexwendibûne.
Ma niwêndibî.	Ma nêwendîbî.	Me nexwendibûne.
Şima niwêndibî.	Şima nêwendîbî.	We nexwendibûne.
Yin niwêndibî.	Înan nêwendîbî.	Wan nexwendibûne.

4. 3. 3. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz)

Tablo 57. Halê Negatîfî de Ameyîş/Ameyene (Hatin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez niamêbîya.	Ez nêamebî.	Ez nehatibûme.
Ti niamêbî.(n)	To nêamebî.	Tu nehatibûye.
Ti niamêbîya.(m) ³⁵	To nêamebî.	Tu nehatibûye.
Wi niamêbi.	O nêamebî.	Ew nehatibûye.
Ya niamêbî.	A nêamebî.	Ew nehatibûye.
Ma niamêbî.	Ma nêamebîme.	Em nehatibûne.
Şima niamêbî.	Şima nêamebî.	Hûn nehatibûne.
Yi niamêbî.	Ê nêamebî.	Ew nehatibûne.

³⁵ B. cênotê 13.

5. Mesder (Rader)

Mana mesderî karo tamamnêbîyaye yo. Na çekuye latînkî de *infinitus* a. Manaya xo bêpeynî ya.³⁶ Yanê bi çîyanê bînan nêno sinorkerdene. Mesderî goreyê deman nêvûrîyênê. Mesderî sey nameyan zî yênê xebitnayenê.

Tablo 58. Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Wendiş.	Wendene.	Xwendin.
Werdiş.	Werdene.	Xwarin.
Şîyayîş.	Şîyene.	Çûn.
Bîyayîş.	Bîyene.	Bûn.
Zanayîş.	Zanayene.	Zanîn.

5. 1. Karan ra Viraştene Nameyan (Ji Lêkeran Çêkirina Navan)

Tablo 59. Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Wendiş.	Wendene.	Xwendin.
Werdiş.	Werdene.	Xwarin.
Şîyayîş.	Şîyene.	Çûn.
Kerdiş.	Kerdene.	Kirin.

6. Karo Nêmcet/Kopula (Lêkera Nîvco)

Karo nêmcet zaf ziwanan da esto û temam nîyo. Zaf ziwanan da bi nê karî rewş yêno ifade kerdene. No kar îngîlîzkî de “to be”, franskî de “être”, almanîkî de “sein”, latînkî “sum”, yunankîya kane de zî “εἶμι” yo. Tayê ziwanan de halo pasîf zî bi nê karî yêno antenê.

³⁶ Frederic M. Wheelock, *Wheelock's Latin*, revised by Richard A. LaFleur, ç. 6, Harper Collins, 2000 r. 3

Tablo 60. Karo nêmcet

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez a.	Ez o/a.	Ez im.
Ti yî.	To ya.	Tu î/yî.
Ti ya.	To ya.	Tu î/yî.
Wi yo.	O yo.	Ew e.
Ya ya.	A ya.	Ew e.
Ma yî.	Ma yîme.	Em in.
Şima yî.	Şima yê.	Hûn in.
Yi yî.	Ê yê.	Ew in.

Tablo 61. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:* Karo Nêmcet

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez Çoligic a.	Ez Çewlîg ra wo.	Ez ji Çewlîgê me.
Ez qic a.	Ez qij o.	Ez piçuk im.
Ti Çolîgic î.	To Çewlîg ra ya.	Tu ji Çewlîgê yî.
Ti gird î.	To girs a.	Tu mezin î.

6. 1. Halê negatîfî de (Di Rewşa Neyînî De)**Tablo 62.** *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:* Karo Nêmcet

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez nîya.	Ez nîyo/a.	Ne ez im.
Ti nîyî.	To nîya.	Ne tu yî.
Ti nîya.	To nîya.	Ne tu yî.

Wi nîyo.	O nîyo.	Ne ew e.
Ya nîya.	A nîya.	Ne ew e.
Ma nîyî.	Ma nîyîme.	Ne em in.
Şima nîyî.	Şima nîyê.	Ne hûn in.
Yi nîyî.	Ê nîyê.	Ne ew in.

7. Karê Bîyene (Lêkera Bûn)

Tablo 63. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî: Karê Bîyene*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez bena.	Ez beno/a.	Ez dibim.
Ti benî.	To bena.	Tu dibî.
Ti bena.	To bena.	Tu dibî.
Wi beno.	O beno.	Ew dibe.
Ya bena.	A bena.	Ew dibe.
Ma benî.	Ma benîme.	Em dibin.
Şima benî.	Şima benê.	Hûn dibin.
Yi benî.	Ê benê.	Ew dibin.

8. Karo Pêrabeste (Lêkera Hevedudanî)

Karê ke yewbînî ra girêdayî yê, ma înan ra vanîme karê pêrabesteyî.

Tablo 64. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî: Karo Pêrabeste*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
--------------	--------------	-----------

Kerd a.	Kerd ya.	Vekir.
Kerd pa.	Kerd pa.	Qeşart. ³⁷
Na rue.	Na ro.	Danî.
Da pirye.	Da piro.	Lê xist.
Kerd pede.	Kerd pede.	Hûr kir.

B. RAWÊ

1. Raweya Waştîşî (Raweya Daxwazî)

Eke ma çîye biwazîme ma karan na raweya de xebitnenîme. Nê waştênê ma hes kena raşt bê heskena raşt nêbê, heskena seba demê vîyartî bê, heskena seba demê ameyox bê.

1. 1. Karo Transîtif (Lêkera Gerguhêz)

Tablo 65. Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez biwûnî.	Ez biwanî.	(Bila) ez bixwînim.
Ti biwûnî.	To biwanê.	(Bila) tu bixwînî.
Wi biwûnû.	O biwano.	(Bila) ew bixwîne.
Ya biwûnû.	A biwano.	(Bila) ew bixwîne.
Ma biwûnî.	Ma biwanîme.	(Bila) em bixwînin.
Şima biwûnî.	Şima biwanê.	(Bila) hûn bixwînin.
Yi biwûnî.	Ê biwanê.	(Bila) ew bixwînin.

³⁷ Kurij, tîya nê karî mana “li ber xist” de xebitneno.

Tablo 66. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî: Wendiş/Wendene (Xwendin)*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ti wazên, ez tu rî kitav Ema biwûnî.	To ke wazena, ez to rê kitabê Emaye biwanî.	Heke tu dixwazî ez ji te ra pirtûka Ema bixwînim.
Ez tu rî sanikê Apo Faris biwûnî?	Ez to rê şanika Apo Farisî biwanî?	Ez ji te ra xeberoşka Apo Farisî bixwînim?

1. 2. Karo Întransîtf (Lêkera Negerguhêz)

Tablo 67. *Ameyîş/Ameyene (Hatin)*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez bîyêrî.	Ez bêrî.	Bila ez bême.
Ti bîyerî.	To bêre.	Bila tu bîyî.
Wi bîyerû.	O bêro.	Bila ew bê.
Ya bîyerû.	A bêro.	Bila ew bê.
Ma bîyerî.	Ma bêrîme.	Bila em bêne.
Şima bîyêrî.	Şima bêre.	Bila hûn bêne.
Yi bîyêrî.	Ê bêre.	Bila ew bêne.

Tablo 68. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî: Ameyîş/Ameyene (Hatin)*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ti têna zûnî şûerî kîye nûn ez bîyêrî?	Ti teyna şikîna şore çê yan jî ez bêrî?	Tu tenê dikarî herî malê yan jî ez bême?

2. Raweya Ganîyîye (Raweya Divêtî)

Seke nameyê xo ra aseno na raweya ganîyîya. Ma bi na raweye çîyo ke lazim o, hewce yo ey ifade kenîme. Na raweye sey raweya fermanî forme subjontîfî de ya.

2. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz)

Tablo 69. Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez gereka biwûnî.	Ez gere biwanî	Divê ez bixwînim.
Ti gereka biwûnî.	To gere biwanê.	Divê tu bixwînî.
Wi gereka biwûnû.	O gere biwano.	Divê ew bixwîne.
Ya gereka biwûnû.	A gere biwano.	Divê ew bixwîne.
Ma gereka biwûnî.	Ma gere biwanîme.	Divê em bixwînin.
Şima gereka biwûnî.	Şima gere biwanê.	Divê hûn bixwînin.
Yi gereka biwûnî.	Ê gere biwanê.	Divê ew bixwînin.

Tablo 70. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:* Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ti gereka her şûnd laj xwi rî yew sanika kirdkî biwûnî.	To gere her şan de lajê xo rê ebi zonê ma ju şanike biwanê.	Divê tu her evar ji kurê xwe re xeberoşkekê bixwînî.

2. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz)

Tablo 71. Ameyîş/Ameyene (Hatin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ

Ez gereka bîyêrî.	Ez gere bêrî.	Divê ez bê.
Ti gereka bîyerî.	To gere bêrê.	Divê tu bêyî.
Wi gereka bîyerû.	O gere bêro.	Divê ew bê.
Ya gereka bîyerû.	A gere bêro.	Divê ew bê.
Ma gereka bîyerî.	Ma gere bêrîme.	Divê em bê.
Şima gereka bîyêrî.	Şima gere bêrê.	Divê hûn bê.
Yi gereka bîyêrî.	Ê gere bêrê.	Divê ew bê.

Tablo 72. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî: Ameyîş/Ameyene (Hatin)*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Wi gereka siba bîyerû gure.	O meşte gere bêro kar.	Divê ew sibê bê kar.

3. Raweya Ganîyî ya Vîyartî (Raweya Divêtî ya Borî)

3. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz)

Tablo 73. *Wendiş/Wendene (Xwendin)*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi gereka biwêndîyeni.	Mi gere biwendêne.	Diviya min bixwenda.
Tu gereka biwêndîyeni.	To gere biwendêne.	Diviya te bixwenda.
Yi gereka biwêndîyeni.	Ê gere biwendêne.	Diviya wî bixwenda.
Yay gereka biwêndîyeni.	Aye gere biwendêne.	Diviya wê bixwenda.
Ma gereka biwêndîyeni.	Ma gere biwendêne.	Diviya me bixwenda.
Şima gereka biwêndîyeni.	Şima gere biwendêne.	Diviya we bixwenda.
Yin gereka biwêndîyeni.	Înan gere biwendêne.	Diviya wan bixwenda.

Tablo 74. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:* Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Tu gereka kitav tarîx biwêndîyeni, çimkî siba tarîx ra îmtihûn tu est.	To gere kitabê tarîxî biwendêne, çimkî meşte tarîxî ra îmtîhanê to esto.	Diviya te pirtûka dîrokî bixwenda, lewra sibê ji dersa dîrokî azmuna te heye.

3. 2. Karo Întransîtf (Lêkera Negerguhêz)

Tablo 75. Ameyîş/Ameyene (Hatin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez gereka biamêni.	Ez gere bîyamêne.	Diviya ez bihatama.
Ti gereka biamêni.	To gere bîyamêne.	Diviya tu bihatima.
Wi gereka biamêni.	O gere bîyamêne.	Diviya ew bihata.
Ya gereka biamêni.	A gere bîyamêne.	Diviya ew bihata.
Ma gereka biamêni.	Ma gere bîyamêne.	Diviya em bihatîna.
Şima gereka biamêni.	Şima gere bîyamêne.	Diviya hûn bihatîna.
Yi gereka biamêni.	Ê gere bîyamêne.	Diviya ew bihatîna.

Tablo 76. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:* Ameyîş/Ameyene (Hatin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ti gereka vizêr biamêni, çimkî a film vizêr sînema di kay kêrdîyeni.	To gere vizêrî biamêni, çimkî vizêrî o film sînema de kay kerdêne.	Diviya tu do bihatima çunkî ew film do sinema de dilist.

3. 3. Halê Negatîfî de (Di Rewşa Neyînî De)

3. 3. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz)

Tablo 77. Halê Negatîfî de Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi gereka mewêndîyeni.	Mi gere mewendêne.	Diviya min nexwenda.
Tu gereka mewêndîyeni.	To gere mewendêne.	Diviya te nexwenda.
Yi gereka mewêndîyeni.	Ê gere mewendêne.	Diviya wî nexwenda.
Yay gereka mewêndîyeni.	Aye gere mewendêne.	Diviya wê nexwenda.
Ma gereka mewêndîyeni.	Ma gere mewendêne.	Diviya me nexwenda.
Şima gereka mewêndîyeni.	Şima gere mewendêne.	Diviya we nexwenda.
Yin gereka mewêndîyeni.	Înan gere mewendêne.	Diviya wan nexwenda.

Halê negatîfê raweya de W. K. Merdimîn herinda prefîkse negatîfî “me” de prefîkse “nî” xebitneno û na derheq de Seyîdxan Kuriyî rexne keno.³⁸ Mi gore rexnê ey cade nîyê. Çunke ziwane îranîyan de çi kurdi çi fariskî de raweya subjontîf de prefîksê negatîfî “me” ya. Nê serranê peynîyan de Kurmanckî de hedî hedî cayê nê prefîksî prefîksê “nê” girewto labelê orijînale aye “me” ya.

Tablo 78. Halê negatîfî de seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:
Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Tu gereka ini kitav mewêndîyeni.	To gere no kitab mewendêne.	Diviya te vê pirtukê nexwenda.

³⁸ W. K. Merdimîn, e.e, r. 92

3. 3. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz)

Tablo 79. Halê Negatîfî de Ameyîş/Ameyene (Hatin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez gereka meamêni.	Ez gere mîyamêne.	Diviya ez nehatama.
Ti gereka meamêni.	To gere mîyamêne.	Diviya tu nehatayî.
Wi gereka meamêni.	O gere mîyamêne.	Diviya ew nehata.
Ya gereka meamêni.	A gere mîyamêne.	Diviya ew nehata.
Ma gereka meamêni.	Ma gere mîyamêne.	Diviya em nehatana.
Şima gereka meamêni.	Şima gere mîyamêne.	Diviya hûn nehatana.
Yi gereka meamêni.	Ê gere mîyamêne.	Diviya ew nehatana.

Tablo 80. Halê negatîfî de seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:
Ameyîş/Ameyene (Hatin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ti gereka êr meamêni, çimkî ez êr nieşkêna tu ya alaquadar bî.	To gere ewro mîyamêne, çimkî ez ewro nîşkîna to rê alaquadar bibî.	Diviya îro tu nehata çunkî ez nikarim îro bi te re alaquadar bim.

4. Raweya Fermanî (Raweya Fermanî)

Na raweya de ma fermanan danîme kesan. Raweya fermanî bi ardime koka demê vîyarteyî û prefîksê “bi” yêna viraştene. Negatîfî na raweya zî bi çekuya “nê” ney, ebî çekuya “me” yêno viraştene.

4. 1. Karo Transîtîf (Lêkera Gerguhêz)

Tablo 81. Wendiş/Wendene (Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Biwûni!	Biwane!.	Bixwine!
Mewûni!	Mewane!	Mexwine/Nexwine!

4. 2. Karo Întransîtîf (Lêkera Negerguhêz)

Tablo 82. Ameyîş/Ameyene (Hatin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Bîye!	Bê!	Were!
Mîye!/Mey!	Mê!	Meyê/Neyê!

BEŞÊ DÎYIN (BEŞA DUYEM)

HER DI FEKAN DE VURÎYAYÎŞÊ VENGAN

DI HER DU DEVOKAN DE GUHERÎNA DENGAN

1. Bi Hawayêkê Pêroyî Vurîyayîşe Vengan (Bi Awayekî Giştî Guherîna Dengan)

Seke ma cor va, ziwana cayê xo de nêvîndeno, cu ke vurîya o zî vurîno. Her ziwana de vengî vurîne. Semedo ke kirmanckî de fekî zaf ê, vurîyayîşe vengana zî zaf o. Mîyanê fekê Çewlîgî û ey Gimgimî de xeylî vengî vurîyê. Cêr ma nînan ra tayîne danîme.

Tablo 83. *Seba vurîyayîşe vengana tayê nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Cûn	Can	Can
Mûnga	Manga	Çêlek
Nûn	Non	Nan
Rûn	Ron	Rûn
Sûnd	Sond	Sond
Ûntiş	Ontene	Kişandin

1. 1. Vengê “C” û “J” (Dengên “C” û “J”)

Tablo 84. *Seba vurîyayîşe vengane “C” û “J” tayê nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Dec/dej	Dej	Jan
Gec/gej	Gêj	Gêj

Lac/laj	Laj	Kur
Qic/gij	Qij	Bıçuk
Ruec/ruej	Roj	Roj
Tîc/tîj	Tîje	Tîrêj

Seke tabloyî ra aseno, “C”yê fekê Çewlîgî fekê Gimgimî de bena “j”.

1. 2. Vengê “K” û “Ç” (Dengên “K” û “Ç”)

Tablo 85. *Seba vurîyayîşê vengên “K” û “Ç” tayê nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Kêber	Çêver	Derî
Kêna /keyna	Çêneke	Keç
Keye	Çê	Mal

Zaferî wexto ke vengê “K”yî dima vengê “Î” yan zî “Ê” bero, no veng fekê Gimgimî de beno “Ç”.

1. 3. Vengê “O” û “WE” (Dengên “O” û “WE”)

Tablo 86. *Seba vurîyayîşê vengên “O” û “WE” tayê nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Wade	Oda	Jûr
Wecax	Ocax	Kuçik
Wertax	Ortax	Hevpar
Werte	Orte	Nav

1. 4. Vengê “O”, “OW” û “EW” (Dengên “O”, “OW” û “EW”)

Tablo 87. *Seba vurîyayîşê vengênê “O”, “OW” û “EW” tayê nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Do/dew	Dewe	Gund
Şo/şew	Şewe	Şev
Yo	Ju	Yek

1. 5. Vengê “ÛN” û “AN” (Dengên “ÛN” û “AN”)

Tablo 88. *Seba vurîyayîşê vengênê “ÛN” û “AN” tayê nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Çimûn	Çiman	Çavan
Darûn	Daran	Daran
Destûn	Destan	Destan
Kîtabûn	Kîtaban	Pirtukan

1. 6. Vengê “ÛM” û “AM” (Dengên “ÛM” û “AM”)

Tablo 89. *Seba vurîyayîşê vengênê “ÛM” û “AM” tayê nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Kûm	Kam	Kî
Lûmba	Lamba	Lamba
Tûm	Tam	Tam
Zûma	Zama	Zava

2. Di Herfê Venginî Pîya (Du Herfên Dengdêr Bi hev re)

Tablo 90. *Seba di herfê venginanê pîya tayê nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Axuir ³⁹	Axure	Axır
Bueç	Boçik	Boçik
Buestun	Bostan	Bostan
Buî	Boye	Bihn
Buîl	Bulkî	Çarlepik
Cuar	Cor	Jor
Çuek	Çok	Çok
Dûe	Do	Dew
Dûermale	Derodor	Derdor
Duir	Dûrî	Dûr
Guaz	Goze	Gûz
Gueçîn	Goçîn	Şûjin
Guel, gual	Gole	Gol
Guelik	Golik	Golik
Gueş	Goş	Guh
Gueş	Goş	Guh
Gueşt	Goşt	Goşt

³⁹ Çekuyê ke nê tabloyî de yê mi nê eserê Harun Turgutî ra girewtî: *Türkçe Açıklamalı Zazaca Dilbilgisi*, Tij Yayıncılık, İstanbul 2010, r 10-11; *Türkçe Zazaca Sözlük*, Do Yayınları, İstanbul, 2008.

Gueşt	Goşt	Goşt
Guevend	Govend	Govend
Guid	Gude	Gog
Guîn	Gonî	Xwîn
Kuar	Kor	Kor
Kuayîş	Kuyayîş	Lêxistin
Kue	Ko	Çiya
Kue	Ko	Çiya
Kuekim	Kokim	Kokim
Kueşe	Koşe	Koşe
Kuil	Kûl	Kûl
Luecin	Lojine	Kulek
Luelik	Lulik	Kêz
Lueqla	Loqnikê	Rovî
Muercele	Miloçikê	Morî/Mûrî
Puer	Por	Por
Puest	Post	Post
Pueşman	Poşman	Poşman
Queç	Qoç	Qoç
Quelin	Qelûne	Qelûn
Ruec	Roj	Roj
Ruetîş	Rotîş	Frotin
Sarquet	Sereqot	Serqot
Sual	Sole	Xwê

Suesin	Sosin	Sosin
Tûern	Torn	Nevî
Tûerzyen	Torzên	Bivir
Xuert	Xort	Xort
Xueşaw	Xoşaw	Xoşav
Xuez	Xoz	Beraz
Xui	Xo	Xwe
Zuar	Zor	Dijwar

BEŞÊ HÎREYIN (BEŞA SÊYEM)

HETÊ NAME, ZEMÎR, SIFET, EDAT Û BESTOXAN RA PÊVERONAYÎŞÊ HER DI FEKAN

JI ALÎYÊ NAVDÊR, CÎNAV, HEVALNAV, DAÇEK Û GIHANEKAN VE HEVBERKIRINA HER DU DEVOKAN

1.NAME (NAVDÊR)

Merdim seba ke kaînatî fehm biko, çi konkret bo, çi abstract bo, çi gandar bo, çi bêgan bo, name do her çiyî. Çiyêko namê xo çin o, serê dinya de çin o. Çiyê ke newe kewenê cuya merdimî, hema name xo gênê. Her ziwan da halê nameyan cîya cîya yo. Mavajîme yunankîya kane de panc halê nameyan estê: Nominativus, vocativus, accusativus, genetivus, dativus.⁴⁰ Latînkî de nînan ra yew zêde ablativus zî esto.⁴¹ Labelê kirmanckî û kurmanckî de hîrê halê nameyan estê: Vocativus, nominativus û oblîq. Kirmanckî de nameyî yan nêrkî yê yan zî makî yê.

1. 1. Nameyo Nêrî (Navdêra Nêr)

Tayê nameyî sey bîyolojîkî, tayî zî sey gramerî nêrî yê. Êyê ke sey bîyolojîk nêrî yê, zayenda înan eşkera ya. Êyê ke sey gramerî nêrî yê, zayenda înan eşkera nîya. Ma zayenda înan ancax konteksê de miseme. Mavajîme îzafeya nameyî ra, îzafeya sifetî ra, halê anteyî ûêb ra miseme. Êyê ke zayenda xo sey bîyolojîk nêrî yê, xora her di fekan de zî nêrî yê.

---

⁴⁰ Prof. Dr. Zafer Taşlıklıkoğlu, *Grekçe Gramer ve Syntaks*, İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1981, r. 9-10

⁴¹ Frederic M. Wheelock, *Wheelock's Latin*, revised by Richard A. LaFleur, Harper Collins, 2000

Tablo 91. Êyê ke sey bîyolojîk nêrî yê

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Astuar ⁴²	Astor	Hesp
Bira	Bira	Bira
Dat	Ap	Ap
Dîk	Dîk	Dîk
Ga	Ga	Ga
Lacek	Lajek	Kur
Merdîm	Mordem	Mêr
Pî	Pî	Bav
Vistore	Vistewre	Xezûr
Xal	Xal	Xal
Zoma	Zama	Zava

1. 2. Nameyo Makî (Navdêra Mê)

Tayê nameyî sey bîyolojîkî, tayî zî sey gramerî makî yê. Êyê ke sey bîyolojîk makî yê, zayenda înan eşkera ya. Êyê ke sey gramerî makî yê, zayenda înan eşkera nîya. Ma zayenda înan ancax konteksê de miseme. Mavajîme îzafeya nameyî ra, îzafeya sifetî ra, halê anteyî ûêb ra miseme. Êyê ke zayenda xo sey bîyolojîk makî yê, xora her di fekan de zî makî yê. Nameyê makî fekê Gimgimî de zafêrî bi suffiksa “e” qedînê, yê Çewlîgî de sey nêrkî çiyê nêgênê.

Tablo 92. Êyê ke sey bîyolojîk makî yê

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
--------------	--------------	-----------

⁴² Çekuyê ke nê tabloyî de yê, mi tîya ra girewî: Harun Turgut, Türkçe Zazaca Sözlük, Do Yayınları, İstanbul, 2008

Mahîn	Mahîne	Mehin
Way	Waye	Xwişk
Am, emm	Amike	Mete
Kerg	Kerge	Mirîşk
Mûnga	Manga	Cêlek
Keynek	Çêneke	Keç
Cînî	Cinîke	Jin
May	Maye	Dê
Visturî	Visturîye	Xesû
Xal	Xalike	Xaltî
Veyw	Veyveke	Bûk

Tablo 93. Êyê ke sey gramerî makî yê

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Dew	Dewe	Gund
Dewlet	Dewlete	Devlet
Elîf	Elîfe	Elîf
Kard	Kardî	Kêr
Dar ⁴³	Dare	Dar
Awk	Axwe	Av
Keynek	Çêneke	Qîzîk
Biz	Bize	Bizin

⁴³ Nê tabloyî de nayê ra tepîya, nê çeku mi, Mehmet Uzun, “Fekanî Zazakî (Kirdkî) û Problemanî Standardîzekerdişî ser o”, Vate, Kovara Kulturî, nr. 1 Payiz, 2008, r. 40 ra girewtî.

Tablo 94. Tayê çekuyê ke her di fekan de nêrî û makî înan cîya cîya yê.

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Axur(n) ⁴⁴	Axure (m)	Axur
Legen (n)	Legane (m)	Legan
Lehçe (n)	Lehçe (m)	Zarava
Mekteb (n)	Mektebe (m)	Dibistan
Mektub (n)	Mektube (m)	Name
Mezel (n)	Mezele (m)	Gor
Reng (m)	Reng (n)	Reng
Vîr (n)	Vîrî (m)	Bîr

1. 3. Yewhûmarî (Yekjimar)

Kirmanckî de tayê îstîsnayî netêda name xoser bo, yewûmar o. Yewhûmaro dîyarî û nêdîyarî esto. Nameyê xoserî xora dîyarî yê. Wexto ke nêdîyar be, fekê Gimgimî de hem nameyo nêrî hem zî nameyê makî suffiksê “ê” gêno, fekê Çewlîgî de nê suffiksî nêgêne.

Tablo 95. Yewhûmarî de çend çekuyî

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Alışk	Surote	Lam
Astare	Astare	Stêrk
Çila	Çila	Çira
Dest	Dest	Dest
Fek	Fek	Dev
Her	Her/e	Ker

⁴⁴ Çekuyê ke nê tabloyî de yê, mi, Harun Turgut, Türkçe-Zazaca Sözlük, Do Yayınları, İstanbul, 2008 ra girewtî.

Keyna	Çêneke	Keç
Masa	Masa	Mase
Nequr	Pirnike	Poz
Pel	Pele	Pel
Qelem	Qeleme	Pênus
Ûmnûn	Amnan	Havîn

1. 4. Zafhûmarî (Pirjimar)

Name wexto ke bêro zafhûmar kerdene, fekê Gimgimî de halê xoser de suffiksê “î”, halê oblîq de zî suffiksê “an” gêno, fekê Çewlîgî de zî yew çekuye de hecaya pêylene de herfê qalinî benê herfê barî, herfê barî zî sey xo manenê.⁴⁵ Mavajîme: Çilâçilê, keyna-keynê û dest-dêst ûêb.

Tablo 96. Zafhûmarî de çend çekuyî

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Çilê	Çilî	Çıra
Keynê	Çênî	Keç
Masê	Masî	Masa
Astarê	Astarî	Stêrk
Pêl	Pelî	Pel
Dêst	Destî	Dest
Alîşk	Surotî	Yanaklar
Neqûr	Pirnikî	Poz
Ûmnûn	Amnanî	Havîn
Fêk	Fekî	Dev
Hêr	Herî	Ker
Qelêm	Qelemî	Pênus

⁴⁵ Harun Turgut, Türkçe Açıklamalı Zazaca Dilbilgisi, r. 19.

Tablo 97. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî: Zafhûmarî*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Çilê hol vêşenî.	Çilî weş vêşenê.	Çira xweş vêdiketin.
Masê gird î.	Masî girs ê.	Mase gird in.
Pêl qalîn î.	Pelî qalîn ê.	Pel stûr in.

Fekê Gimgimî de wexto ke çekuye bi herfa vengînê qedîna, semedo ke suffîksê zafhûmarîye zî herfa vengîn o, herfa pêragirêdayîşa “y” kewena mîyanê nînan. No eynî çî seba fekê Çewlîgî zî wina yo labelê fekê Çewlîgî de no suffîksê “î” qiseykerdene de nêno vatene. .

Tablo 98. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî: Zafhûmarî*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Gay şîyî deşt.	Gayî şîyê deşte.	Ga çûne deştê.
Biray hol î.	Birayî weş ê.	Bira xweş in.
Doy rind î.	Dewî rindek ê.	Gund xweşik in.

Halê oblîq de fekê Gimgimî de zafhûmar suffîksê “an”, yê Çewlîgî de zî “ûn” o. Labelê fekê Gimgimî de herfa pêyena “n” zafêrî kewena.

Tablo 99. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî: Zafhûmarî*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mûngûnî ma bîya.	Manganê ma bîya.	Çêlekên me bîne.
Dewûnî ma di pes zaf o.	Dewanê ma de mal zaf o.	Li gundên me de pez pir in.
Bûnûnî ma di, di wadeyî estî.	Bonanê ma de di odayî estê.	Xanîyên me de di jûr hene.

1. 5. Îzafe (Ravek)

Îzafe ziwananê îranîyan de bi pêroyî yêna xebitnayene.⁴⁶ Îzafe di çekuya giredana. Nê çekuyî zî beno ke bibe 1) name û sîfat 2) name û zemîr 3) name û name. Îzafe kirmanckî de zaf fonksîyonel a. Îzafe bi xo suffiksî ra yêna ware. Na îzafe fekanê kirmanckî de mintîqa bi mintîqa vurîna.⁴⁷ Mavajîme fekê Çewlîgî de suffiksê îzafe ya seba nameyê nêrî “î” yo labelê fekê Gimgimî de “ê” yo. Fekê Çewlîgî de suffiksê Îzafe yê seba nameyê makî “ê” yo labelê fekê Gimgimî de “a” yo.

Tablo 100. Name û Sifetan de Îzafe

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Dewê Çewlîgî ⁴⁸	Dewa Çewlîgî	Gundê Çewlîgê
Keynê Xezali	Çêna Xezale	Keça Xezalê
Keynê Ehmedî	Çêna Ehmedî	Keça Ehmedî
Lajî Mehemedî	Lajê Mehemedî	Kûrê Mehemedî
Lajî Xanimi	Lajê Xanime	Kûrê Xanimê
Dara berz	Dara berze	Darê bilind
Lacî pîra şêstserrê	Lajê pîra şêstîserrîye	Kûrê pîra şêstsalî
Awka serdin	Axwa serdine	Ava sar
Keynê Elî ya rind	Çêna Elî ya rindeke	Keça Alî ya delal
Dewê cêr	Dewa cêrêne	Gundê jerîn
Qelesa sura zerdin	Qelesa sura zerdine	Penûsa sora zer

⁴⁶ Margreet Dorleijn, *The Decay of Ergativity in Kurmanci*, Tilburg University Press, 1996, r. 36

⁴⁷ Grûba Xebate ya Vateyî, *Rastmûştîşe Kirmanckî (Zazakî)*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul 2005, r. 44

⁴⁸ Mehmet Uzun, “Fekanî Zazakî (Kirdkî) û Problemanî Standardîzekerdişî ser o”, *Vate, Kovara Kulturî*, nr. 1 Payiz, 2008, r. 38-39.

2. ZEMÎRÎ (CÎNAV)

2. 1. Zemîrê Kesî (Cînavên Kesî)

Zemîrî cayê nameyan gênê. Ziwani kenê asan. Merdim wexto ke qisey keno, çiqas çekuyanê asan û kilm bixebitno hondê baş o. Eke ma qiseykerdana xo de yew ra bahs kerd, nameyê ey rey xebitna, hewce nîyo ke merdim reyna nameyê ey wedarno, hurînda ey de êndî merdim şikîno zemîri ey bixebitnonê. Hama hama her ziwani de di birrî zemîri kesan estê. Yew seba zemîrê kerdoxî yew zî seba objeyî. Zaf ziwani da nê zemîrê kesan seba kirdox û objeyî sabit e, nêvurîne labelê kirmanckî û kurmanckî de merdim nêşikîno vajo ke no zemîr hertim zemîre kerdox o yan zî ey objey o. No goreyê qaydeyanê ziwani vurîno. Cêr ra seba nê zemîranê tayê ziwani bînan de nimûneyan bidîme, aye ra dime ma nînan mîyanê cumleyan de bixebitnîme:

Tablo 101. Tayê ziwani bînan de zemîrê kerdox û objeyî

	Tirkî	Franskî	Latinkî	Almankî	Îngîlîzkî	Yunankîya kane
Zemîrê Kerdoxî	Ben	Je	Ego	Ich	I	εγω
	Sen	Tu	Tu	Du	You	συ
	O	Il /elle	Is/ea/id	Er/sie/es	He/she/it	αὐτός
	Biz	Nous	Nos	Wir	We	ἡμεῖς
	Siz	Vous	Vos	Ihr	You	ὕμεῖς
	Onlar	Ils/elles	Ei/ae/ea	Sie	They	αὐτοί
	Zemîrê Objeyî	Beni	Me	Me	Mich	Me
Seni		Te	Te	Dich	You	σε
Onu		Le/la	Eum/Eam/id	Ihn/sie/es	Him/her/it	αὐτόν
Bizi		Nous	Nos	Uns	Us	ἡμάς
Sizi		Vous	Vos	Euch	You	ὕμάς
Onlari		Les/les	Eos/eas/ea	Sie	Them	αὐτούς

Seba xebitnayîşê miyanê cumleyan de nimûneyî:

Demo Nikayin/hîra: (Dema Niha/Fireh)

Tirkî: **Onlar** beni görüyor

Îngilizkî: **They** see me

Kirmanckî: **Ê** mi vînenê

Kurmanckî: Ew min dibînin/divînin

Demo vîyarteyo dîyar:

Tirkî: **Onlar** beni gördü

Îngilizkî: **They** saw me

Kirmanckî: **Înan** ez dîya

Kurmanckî: **Wan** ez dîtim

Seke cor de zî aseno, nimûneyanê tirkî û îngilizkî de zemîranê ke cayê kerdoxî girewto tewr nêvurîyê, labelê kirmanckî û kurmanckî de nê di birrî zemîrî tayê cayan de bîyê kerdox, tayê cayan de zî bîye obje.

Tablo 102. Zemîrê kesî yê sadeyî û anteyî (oblîkî)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ		FEKÊ GINGIMÎ		KURMANCKÎ	
Halo Sade	Halo Oblîk	Halo Sade	Halo Oblîk	Halo Sade	Halo Oblîk
Ez	Mi	Ez	Mi	Ez	Min
Ti	Tu	To ⁴⁹	To	Tu	Te
Wi (n)	Yi	O	Ey	Ew	Wî
Ya (m)	Yay	A	Aye	Ew	Wê
Ma	Ma	Ma	Ma	Em	Me
Şima	Şima	Şima	Şima	Hûn	We
Yi	Yin	Ê	Înan	Ew	Wan

⁴⁹ Fekê Gimgimî de tayê cayan de halê sadeyî de herînda “to” de vanê “ti”.

Tablo 103. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî: Wendiş/Wendene*

(Xwendin)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez ha wûnenû.	Ez hawo wanena/o.	Ez dixwînim.
Ti hê wûnênî.	To hawa wanena.	Tu dixwînî.
Ti hê wûnêna. ⁵⁰	To hawa wanena.	Tu dixwînî.
Wi ho wûnenû.	O hawo waneno.	Ew dixwîne.
Ya ha wûnena.	A hawa wanena.	Ew dixwîne.
Ma hê wûnênî.	Ma hayê wanênîme.	Em dixwînin.
Şima hê wûnênî.	Şima hayê wanênê.	Hûn dixwînin.
Yi hê wûnênî.	Ê hayê wanênê.	Ew dixwînin.

Tablo 104. *Wendiş/Wendene (Xwendin)*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi wend.	Mi wend/e.	Min xwend.
Tu wend.	To wend/e.	Te xwend.
Yi wend.	Ê wend/e.	Wî xwend.
Yay wend.	Aye wend/e.	Wê xwend.
Ma wend.	Ma wend/e.	Me xwend.
Şima wend.	Şima wend/e.	We xwend.
Yin wend.	Înan wend/e.	Wan xwend.

⁵⁰ B. cênotê 13.

2. 2. Zemîrê Nîşanî (Cînavên Nîşanî)

Zemîrê ke çiyêk, kesêk û cayêk yan zî çîyan, kesan û cayan musnenê ma, ma înan ra vanîme zemîrê nîşanî. Zemîrê nîşanî zî sey zemîrê kesan bi eynî qaydeyan yêne xebitnayenê. Nê zemîrî mîyanê xo de benê di birrî: semedê nêzdî û semedê dûrî

2. 2. 1. Zemîrê Nîşanî yê Semedê Nêzdî (Cînavên Nîşanî Yên Nêzîk)

Mêrdim çiyêk/kesêkê yan zî çîyanê/kesanê nêzdî îşaret keno herinda nameyanê înan de nê zemîranê nîşanan xebitneno.

Tablo 105. Zemîrê nîşanî yê semedê nêzdî yê hem sadeyî hem zî anteyî

FEKÊ ÇEWLÎGÎ		FEKÊ GIMGIMÎ		KURMANCKÎ	
Halo Sade	Halo Oblîk	Halo Sade	Halo Oblîk	Halo Sade	Halo Oblîk
Ini	Inî	No	Nê	Ev	Vî
Ina	Inay	Na	Naye	Ev	Vê
Inî	Inîn	Nê	Nînan	Ev	Van

Tablo 106. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ini vûno.	No vano.	Ev dibeje.
Ina vûna.	Na vana.	Ev dibeje.
Inî vûnî.	Nê vanê.	Ev dibejin.

Tablo 107. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Inî va.	Nê va.	Vî got.
Inay va.	Naye va.	Vê got.
Inîn va.	Nînan va.	Van got.

2. 2. 2. Zemîrê Nîşanî yê Semedê Dûrî (Cînavên Nîşanî Yên Dûr)

Mêrdim çiyêk/kesêk yan zî çîyanê/kesanê dûrî îşaret keno herinda nameyanê înan de nê zemîranê nîşanan xebitneno.

Tablo 108. Zemîrê nîşanî yê semedê dûrî yê hem sadeyî hem zî anteyî

FEKÊ ÇEWLÎGÎ		FEKÊ GIMGIMÎ		KURMANCKÎ	
Halo Sade	Halo Oblîk	Halo Sade	Halo Oblîk	Halo Sade	Halo Oblîk
Owi	Ayî	O	Ey	Ew	Wî
Aya	Ayê	A	Aye	Ew	Wê
Ayî	Aynûn	Ê	Înan	Ew	Wan

Tablo 109. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Owi/wi vûno.	O vano.	Ew dibeje.
Aya vûna.	A vana.	Ew dibeje.
Ayî vûnî.	Ê vanê.	Ew dibejin.

Tablo 110. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ayî va.	Ê va.	Wî got.
Ayê va.	Aye va.	Wê got.
Aynûn va.	Înan va.	Wan got.

2. 3. Zemîro Refleksîf (Cînava Vegerok)

Zemîro ke tesîrê xo reyna dano serê kerdoxî/e, ma ey ra vanîme zemîro refleksîf. No zemîr seba yewhûmarî û zafhûmarî nêvurîyêno. No zemîr nêancîno, yanî hertim sey xo yo. Eke cumle de kerdox û obje eynî bê, herinda objeyî de no zemîr yêno xebitnayene. Mavajîme: “Ez xo nas kena”. Tîya merdim nêşikîno vajo ke “Ez mi nas kena”. Eke ma va “Ey xo nas kerd” çîyêk o, eke ma va “Ey o nas kerd” çîyêkê bîn o.

Tablo 111. Xo

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Xwi	Xo	Xwe
Vaşî xwi bi astuar a kirişt.	Vaşê xo ebi astorê ont.	Giyahê xwe bi hespî kişand.
Ti hendê ûmbazûn xwi ne yî.	To hondê hevalanê xo nîya.	Tu qasê hevalên xwe nîne.
Ez şîya vera babî xwi .	Ez ver ba pîyê xo şîyo.	Ez ber bi bavê xwe ve çûm.
Mi kênay xwi rî yew kîtab êrna.	Mi çêna xo rê ju kîtab hêrîna.	Min ji keça xwe re pirtukêk kirî.
Mi lacî xwi kenay xwi ya şawit.	Mi lajê xo çêna xo ra ruşna.	Min kurê xwe bi keça xwe ra şand.
Miyerik pa lacî xwi ya amebi.	Merik ebi lajê xo amebî.	Zilam bi kurê xwe re hatîbû.

Tablo 112. Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî: Xo

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi xwi rî yew kîtab girot.	Mi xo rê ju kîtab guret.	Min ji xwe re yek pirtuk girt.
Wi xwi bi xwi qîsê keno.	O xo bi xo qesê keno.	Ew xwe bi xwe dipeyîve.

2. 4. Zemîrê Persî (Cînavkên Pirsyarî)

Zemîrê persan ma cumleyanê persan de xebitnenîme. Bi nê zemîran ma persa kesan, çîyan ûbn. kenîme. Sey zemîranê bînan nê zemîrî zî sabît nîyê. Ancîna goreyê kaide û qaydeyan vurînê.

2.4.1 Kûm (Kî, Kîjan)

Tablo 113. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî: Kûm (Kî, Kîjan)*⁵¹

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Kûm biyu niweş?	Kam bîyo nêweş?	Kî bûye nexweş?
Kûmî di qelem esta?	Kamî de qeleme esta?	Bi kê re pênus heyê?
Ti Kûm a?	To kama?	Tu kî yî?
Ena destimal kûm ra kota?	Na mendîle kamî ra gina wara?	Ev destmal ji kê ketîye?
Ti şîyî qêy kûm ya?	To şîya kamî ra pers bikerê?	Tu çûyê ji kê rê bipersî?
Ewi ho kûm vera key kenu?	O cayê kamî de nîşeno ro?	Ew di şuna kê de rûdinî?
Kûm iy tû wo?	Kamcî ê to yo?	Kîjan yê te ye?
Kûm ey tû wa?	Kamcîye ê to ya?	Kîjan yê te ye?
Pêy kûm ya?	Pê kamî?	Bi kê?
Semedey kûm ya?	Seba kamî?	Ji bo kê?
Hiendey kûm?	Qasê kamî	Qasê kê?

⁵¹ Mi nê nimûneyê seba zemîrê persan Harun Turgut, *Türkçe Açıklamalı Zazaca Dilbilgisi*, r. 45-46 ra girewtî. Labelê Turgutî hem herinda “kûm”î ra “kum” nuştî hem zî edatî cîya nênuştîbî. Mi ê kerdî raşt.

2. 4. 2 Çinê (Çi)

Tablo 114. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Tû çinê werd? ⁵²	To çi werd?	Te çi xwar?
Yi çinêra niamê?	Ê çinay ra nêamê?	Ew çima nehatin?
Çinêy ma estu?	Çikê ma esto?	Çiyê me heye?
Pêy çinêya?	Pê çi?	Bi çi?
Sey çinê?	Zê çi?	Wek çi?
Semedey çinêya?	Seba çinay ra?	Ji bo çi?
Hiendey çinê?	Hondê çinay?	Qasê çi?
Çi estu, çi çiniyu?	Çi esto, çi çin o?	Çi heye, çi tuneye?
Çira?	Çinay ra? Qey?	Çima?

2. 4. 3 Ça (Li ku)

Tablo 115. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Etya ça wu? ⁵³	Îta kotî yo?	Vir ku ye?
Şima hê çara yenî?	Şima kotî ra ênê?	Hûn ji ku derê tên?
Ti ha çadi?	To kotî ra?	Tu li ku yî?
Çara ça ma wo?	Kotî ra kotî ê ma wo?	Ji ku hetan ku yê me ye?
Hieta ça şima wo?	Hetanî kotî ê şima wo?	Heta ku yê we ye?

⁵² Mi nê nimûneyê seba zemirê persan Harun Turgut, Türkçe Açıklamalı Zazaca Dilbilgisi, r. 46-47 ra girewtî.

⁵³ b., e.e.

2. 4. 4 Çend (Çend)

Tablo 116. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Şima eni çenda êrna? ⁵⁴	Şima no çenda herîna?	We ew biçendan kirî?
Ti çendidi yenî?	To çenda de êna?	Tu saet di çendan de tê?
Çendra çend ez duno?	Çend ra çend ez dano?	Ji çendan çend ez didim?

2. 4. 5 Se (Çi)

Tablo 117. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Se biyu? ⁵⁵	Çi bîyo?	Çi bûye?
Ti hê se kenî?	To se kena?	Tu çi dikî?
Şima se kerd?	Şima se kerd?	We çi kir?
Yê va se?	Aye va çi?	Wê çi got?
Şima hê sera şinî?	Şima şonê kotî?	Hûn bi kuda diçin?

3. SIFETÎ (HEVALNAV)

Çiyê ke çimîyan û kesan hetê senînî, hûmarî ûbn. ra tarîf kenê ma înan ra vanîme sifatî. Sifatî cîya cîya yê. Sifatê senînî, hûmarî, nîşanî ûbn. estê. Sifatî kirmanckî de goreyê nameyanê ke verê înan yê, şonê. Yanî nameyê ke virnîya înan yêno, nêr bo, sifata zî beno nêr, mê bo, sifata zî beno mê, zafhûmar bo, sifata zî beno zafhûmar.

⁵⁴ b., e.e.

⁵⁵ b., e.e.

3. 1. Sifetê Nîşanî (Hevalnavên Nîşanî)

Sifetê ke çimîyan, kesan ûbn. musnenê ma, ma înan ra vanîme sifetê nîşanî. Di birrî nîşane sifetî estê: Yew semedê nêzdî, yew zî semedê dûrî.

3. 2. 1. Sifetê Nîşanî yê Semedê Nêzdî (Hevalnavên Nîşanî Yên Nêzîk)

Sifetê ke çimîyan û kesanê nêzdîyan musnenê ma, ma înan ra vanîme sifetê nîşanî yê semedê nêzdî.

Tablo 118. Sifetê nîşanî yê semedê nêzdî yê hem sadeyî hem zî anteyî

FEKÊ ÇEWLÎGÎ		FEKÊ GIMGIMÎ		KURMANCKÎ	
Halo Sade	Halo Oblîk	Halo Sade	Halo Oblîk	Halo Sade	Halo Oblîk
Ini	Inî	No	Nê	Ev	Vî
Ina	Inay	Na	Naye	Ev	Vê
Inî	Inîn	Nê	Nînan	Ev	Van

Tablo 119. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî: Vatene (Gotin)*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ini merdim vûno	No mordem vano	Ev mirov dibeje
Ina kênek vûna.	Na çêneke vana.	Ev qîz dibeje.
Inî kênekî vûnî.	Nê çenekî vanê.	Ev qîz dibejin.
Inî merdimî vûnî.	Nê mordemî vanê.	Ev zilam dibejin.

3. 2. 2. Sifetê Nîşanî yê Semedê Dûrî (Hevalnavên Nîşanî Yên Dûr)

Sifetê ke çimîyan û kesanê dûrîyan musnenê ma, ma înan ra vanîme sifetê nîşanî yê semedê dûrî.

Tablo 120. Sifetê nîşanî yê semedê dûrî yê hem sadeyî hem zî anteyî

FEKÊ ÇEWLÎGÎ		FEKÊ GIMGIMÎ		KURMANCKÎ	
Halo Sade	Halo Oblîk	Halo Sade	Halo Oblîkî	Halo Sade	Halo Oblîkî
Owi	Ay	O	Ê	Ew	Wî
Aya	Aya	A	A	Ew	Wê
Ayî	Ay	Ê	Ê	Ew	Wan

Tablo 121. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî: Vatene (Gotin)*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Owi merdim vûno.	O mordem vano.	Ew mirov dibeje.
Aya kênek vûna.	A çêneke vana.	Ew qîz dibeje.
Ayî kênekî vûnî.	Ê çênekî vanê.	Ew qîz dibejin.
Ayî merdimî vûnî.	Ê mordemî vanê.	Ew zilam dibeji.
Ay merdim ra vaci.	Ê mordemî ra vaje.	Wî zilamî re bibeje.
Aya kênek ra vaci.	A çêneke ra vaje.	Wê keçikê re bibeje.
Ay kênekûn ra vaci.	Ê çêneka ra vaje.	Wan keçan re bibeje.
Ay merdimûn ra vaci	Ê mordema ra vaje.	Wan zilaman re bibeje.

4. EDATÎ (DAÇEK)

Edat bi xo bê mana yo labelê bê edat zî tayê cayan de ma nêşikîme mana bidîme cumle. Kirmanckî de hem veredatî hem zî peydatî estê. Edatî her tim halê anteyî wazenê.

4. 1. Veredat (Peşdaçek)

Veredat edato ke verê çekuya yêno ma înan ra vanîme veredat.

4. 1. 1. Pê/pa/ bi/ebi (bi)

Tablo 122. Pê/pa/ bi/ebi (bi)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Pê, pa	Pê, bi/ebi/ebe	Bi

Tablo 123. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Pê qelema nuşt.	Pê qeleme nivisna.	Pê pênusê nivisand.
Pê destî/dêst werd.	Pê dest werd.	Pê dest xwar.
Pê taksî ame.	Pê taksî ame.	Bi taksîyê hat.
Miyeşnê pa varûn a ruêşîyayî.	Mî ebi vareka ra amî rotene.	Mih bi berxan rê hatin firotin.
Ez pa kincûn a kota miyûn cilûn.	Ez ebi kincan kewto cile.	Ez bi cilan ketime nav nivînan.
Bi peranî xo erînayo.	Ebi pêranê xo herîno.	Bi pereyê xwe kiriye.
Vaşî xwi bi astuar a kirişt.	Vaşê xo ebi astorê ont.	Giyahê xwe bi hespî kişand.

4. 1. 2. Bê

Tablo 124. Bê

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Bîye	Bê	Bê

Tablo 125. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Keye di bîye mi hîrye kesî estî.	Çê de bê mi hîrê kesî binî estê.	Li malê ji bilî mi se kesên din hene.

Ez bê tu nêşina.	Ez bê to nêşono.	Ez bê te naçim
Bîyekes	Bêkes	Bêkes
Bîyewîjdûn	Bêwijdan	Bêwijdan
Bîyekincûn	Bêkinca	Bêcilan
Bîyedadî, bîyebabî	Bêmaye, Bêpî	Bêdê, Bêbav
Bîyeînsaf	Bêînsaf	Bêînsaf

4. 1. 3. Sê/sey (Wek, Mîna)

Tablo 126. Sê (Wek, Mîna)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Sê/zê (gibi)	Zê	Wek
Sey/zê	Zê/qasê/hondê	Wek/mîna

Tablo 127. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Bûnî ma sê/zê bûnî muxtarî yo.	Bonê ma zê bonê muxtarî yo.	Xaniyê me wek xaniye muhtar e.
Qumê yi sê/zê qewax a.	Bejna ê zê qewax a.	Bejna wî wek qewax e.
Wi sey/zê mi nîyo.	O zê mi nîyo.	Ew ne wek min e.
Ti se/zê aşm şoq dûna.	To zê aşme şewk dana.	Tu wek hivê ronî didin.
Şima sey/zê ma doletî neyî.	Şima zê ma zengîn nîyê.	Hûn wek min ne devlemend in.

4. 1. 4. Hieta, hetûn, heta (Heta, Heya, Heyanî)

Tablo 128. Hieta, hetûn (Heta, Heya, Heyanî)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Hieta, hetûn	Heta, hetanî, heyânî	Heta, hetanî, heyâ

Tablo 129. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Hetûn/heta ti biyerî ma şinî.	Hetanî to berê, ma şonîme.	Heya tu werî em ê biçin.
Muş ra heta Sarcûn sinorî Çolîgî yo.	Muş ra heta Sarcûnî sinorê Çewlîgî yo.	Ji Muşê heta Sarcunê sînorê Çewlîgê ye.
Hieta serna ena dar bena ⁵⁶ derg.	Heta serrena na dare bena derge.	Heya salêna ew dar dibe direj
Wi hieta siba resenu uca.	O hetanî şodir reseno uca.	Ew heyâ sibe digîhîşe wî dere.
Ez hieta îstasyun pay şiyoy.	Ez hetanî îstasyon pîyatî şiyoy.	Ez heyâ îstasyonê peya çûm.
Yew kiloy sayun hieta punc mark hê rueşiyen.	Ju kilo saye hetanî ponc marka êno rotene.	Yek kîlo sêv heyâ penc marka tê firotin.
Ya hieta etya amêya	A hetanî îta ama	Ew heyâ li vir hatiye

4. 1. 5. Ver a/verba (Ber bi)

Tablo 130. Ver a/verba (Ber bi)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Vera, verba	Ver bi/verba	Ber bi

⁵⁶ Nê tabloyî de nayê ra tepîya, nê çeku mi, Harun Turgut, Türkçe-Zazaca Sözlük, Do Yayınları, İstanbul, 2008, r. 165 ra girewtî.

Tablo 131. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez şina, wi zî vera mi yeno.	Ez şono, o jî ver ba mi êno.	Ez diçim, ew jî ber bi min ve tê.
Ez şina verba Xarpîyêt.	Ez şono ver ba Xarpit.	Ez diçim ber bi Xarputê.
Ez şîya vera babî xwi.	Ez ver ba pîyê xo şîyo.	Ez ber bi bavê xwe ve çûm.

4. 2. Peyedat (Paşdaçek)

Edatê ke yênê peynîya çekuye ma înan ra vanîme peyedatî. Goreyê Kurmanckî peyedatî kirmanckî de zêdetir wayîrê fonksîyon ê.

4. 2. 1. Ri (Re)

Tablo 132. Ri (Re)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ri, r`	Rê	Re

Tablo 133. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez kûmî ri vûna.	Ez kamî ra vano.	Ez ji kê re dibejim.
Mi ri yew tasê awk bîya!	Mi rê tasê awe bîya!	Ji min re tasêk awe bîne!
Mi kênay xwi rî yew kîtab êrna.	Mi çêna xo rê ju kitab hêrîna.	Min ji keça xwe re pirtukêk kirî.

Fekê Çewlîgî de qiseykerdene de zafêrî no edato “ri” û çekuya ke dima yêna pîya yênê vatene. Nimûneyî:

Ez kûmir’ vûna. (Ez ji kê re dibejim.)

Mir' yew tasê awk bîya. (Ji min re tasêk awe bîne!)

Mi kênay xwir' yew kîtab êrna. (Min ji keça xwe re pirtukêk kirî.)

4. 2. 2. Di (di...de)

Tablo 134. Di (di...de)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Di	De	Di...de

Tablo 135. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez dew di ameya dinya.	Ez dewe de ama dinya.	Ez li gund hatime dinyayê.
Kîtab ho çantê mi di.	Kîtab çentê mi der o.	Pirtuk di çentê min de ye.
Çewlîg di yo/yew sempozyum virazîya.	Çewlîg de ju sempozyum ame viraştene.	Li Çewlîgê sempozyumêk hat çêkirin.

Fekê Çewlîgî de qiseykerdene de zafêrî no edato “di” peynîya çekuya ke dima ey yêna sey “id” zeleqîno pa. Nimûneyî:

Ez dewid ameya dinya. (Ez li gund hatime dinyayê.)

Kîtab ho çante mid. (Pirtuk di çentê min de ye.)

Çewlîgid yo/yew sempozyum virazîya. (Li Çewlîgê sempozyumêk hat çêkirin.)

4. 2. 3. Ya/a (Ra/va)

Tablo 136. Ya/a (Ra/va)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ya, a	Ra	Ra, va

Tablo 137. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Mi lacî xwi kenay xwi ya şawit.	Mi lajê xo çêna xo ra ruşna.	Mi kurê xwe bi keça xwe ra/va şand.
Ez semedî kombîyayîşî ya ameya.	Ez seba kombîyayîşî ra ama.	Ez ji bo ciwînê hatim.

4. 2. 4. Ser o (Li Ser)

Tablo 138. Ser o (Li Ser)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ser o	Serê... ra	Ser/Li Ser

Tablo 139. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Defter ho masa ser o.	Deftere serê masa ra ya.	Lenûsk li ser masê ye.

4. 3. Veredat û Peyedatî Pîya (Pêşdaçek û Paşdaçek Bi Hev Re)

Kirmanckî de tayê edatî pîya yê nê xebitnayanê. Nê edatan ra tayê verê, tayê pêyê çekuye de yê nê.

4. 3. 1. Pê...ya/pê...a (Bi)

Tablo 140. Pê...ya/pê...a (Bi)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Pê...ya / pê...a	Pê, ebi	Bi

Tablo 141. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Merdîm pê teyara hîna lez şino.	Mordem pê teyara dayîna çapik şono.	Mirov bi teyaran leztir diçe.
Nika her gureyî daîreyan pê computer a virazîyeno.	Nika her karê daira ebi computurî êno kerdene.	Niha her karê daireyan bi computerê tê kirin.
Miyerik pa lacî xwi ya amebi.	Merik ebi lajê xo amebî.	Zilam bi kurê xwe rê hatîbû.
Engur pa bezra ya werîyena.	Tirî ebi dendika êna werdene.	Tirî tevî dendikan tê xwarin.
Wi pa solun a ame zerre.	O ebi milasa ame zerre.	Ew bi solan hat hûndir.

4. 3. 2. Qay...ya/qay...a (Ji bo)

Tablo 142. *Qay...ya/qay...a (Ji bo)*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Qay...ya/qay...a	Seba	Ji bo

Tablo 143. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ma qay/qey şîma ya/wa amê.	Ma seba şîma amîme.	Em ji bo we hatin.
Mi qay/qey lacî xwi/wa/ya îna kerd.	Mi seba laje xo nîya kerd.	Min ji bo kurê xwe wisa kir.

4. 3. 3. Semedî...ya/semedî...a (Ji bo)

Tablo 144. Semedî...ya/semedî...a (Ji bo)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Semedî...ya/semedî...a	Seba	Ji bo

Tablo 145. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez semedî veyvî ya ameya Çolîg.	Ez seba veyvî amo Çewlîg.	Ez ji bo davetê hatim Çewlîgê.
Semedî şarî ya xwi eciz mekeri.	Seba şarî xo eciz meke.	Ji bo xelkê xwe aciz neke.

5. BESTOXÎ (GIHANEK)

Nameyê xo ra zî aseno ke bestoxî cumleyan de vateyan, çekuyan ûbn. bestenê, yani giredanê. Bestox ke tena serê xo bo, mana ey çin a. Bestoxî karê qîseykerdoxan yan zî nuştoxan kenê asan. Merdim bi ardimê bestoxan hem leztir hem zî rehetir qîsey keno, nuseno.

5. 1. Eg/eger (Heke)

Tablo 146. Eg/eger (Heke)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Eg, eger	Eke	Heke

Tablo 147. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Eg ti bîyerî ez zî yena.	Eke to bêrê ez jî êno.	Heke tu werî ez jî têm.
Eger ti neşkenî bîyêrî, lacî xwi bişawi.	Eke to nîşkîna bêrê, lajê xo biruşne.	Heke tu nikarî werî kurê xwe bişîne.

5. 2. Zî (Jî)

Tablo 148. Zî (Jî)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Zî	Jî/kî	Jî

Tablo 149. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Lacî mi zî kêneyê mi zî şinî mekteb.	Lajê mi jî çênayê mi jî şona mektebe.	Kurê min jî, keça min jî diçe wendegehê.
Şarî Çolîgî zî, şarî Palî zî kirdkî qalî keno.	Şarê Çewlîgî jî şarê Palu jî kirdkî qesey kenê.	Xelkê Çewlîgê jî xelkê Paluyê jî bi kirdkî dipeyîvin.

Fekê Gimgimî de tayê cayan de “jî” tayê cayan de “kî” vajîyêno, yê Çewlîgî de zî “zî” vajîyêno, labelê qiseykerdene de no bestoxê “zî” peynîya çekuya ke dima ey yêna sey “iz” zeleşîno pa. Nimûneyî:

Lac miz’, kêney miz’ şinî mektep. (Kurê min jî, keça min jî diçe wendegehê.)

Şarî Çolîgiz’, şarî Palîz’ Kirdkî qalî keno. (Xelkê Çewlîgê jî xelkê Paluyê jî bi kirdkî dipeyîvin.)

5. 3. Ki (Ku)

Tablo 150. Ki (Ku)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ki, g`	Ke	Ku

Tablo 151. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez wext ki (waxto g`) şîya üniversite, ez 20 serrî	Ez waxto ke şîyo üniversite, 20 serrî bîya.	Wextê ku ez çûm zanîngê ez 20 salî bûm.

bîya.		
O merdimo ki (merdimog') ho yeno, dewijî ma yo.	O mordemo ke êno dewa ma ra yo.	Ew zilam ku tê, ji gunde me ye.
Ez şîya Almaya ki biwûnî.	Ez şîyo Almanya ke biwanî.	Ez çûm Elemanya da ku bixwinim.

Fekê Çewlîgî de “ki” qîseykerdene de peynîya çekuya ke dima ey yêna sey “k” zeleşîno pa. Xêca naye formê “g” yêno xebitnayene. Nimûneyî:

Ez wextik' şîya universite, ez 20 serrî bîya. (Wextê ku ez çûm zaningehê ez 20 salî bûm.)

O merdimog' ho yeno, dewijî ma yo. (Ew zilam ku tê, ji gunde me ye.)

Ez şîya Almanyag' ez biwunî. (Ez çûm Elemanya da ku bixwinim.)

5. 4. Go (Ku)

Tablo 152. Go (Ku)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Go	Ke	Ku

Tablo 153. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ez wexti go şîya universite, ez 20 serrî bîya.	Ez waxto ke şîyo universite, 20 serrî bîya.	Wextê ku ez çûm zaningehê ez 20 salî bûm.

5. 5. Çimkî (Çimkî, Lewra)

Tablo 154. Çimkî (Çimkî, Lewra)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Çimkî/çunkî	Çunke, çike	Çimkî

Tablo 155. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
O ders nexebitîya, çimkî top kaykerd.	O derse nêxebitîya, çike tope kay kerde.	Ew ders nexebitî, çunkî top dilîst.
Ez neşkaya bîyerî çimkî gurê mi bi.	Ez nîşkîya bêrî, çike karê mi bî.	Ez nikaribûm bihatama, çunkî karê min hebû.

5. 6. La (Lê)

Tablo 156. La (Lê)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
La	Hama	Lê

Tablo 157. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Wi neame la yew mektup şawit.	O nîyame, hama ju mektube ruşne.	Ew nehat lê name şand.
Ya emeliyet bîy la hol nêbî.	A emelet bîye hama weş nêbîye.	Ew ameliyat bû lê xweş nebû.

5. 7. Cueka (Loma)

Tablo 158. Cueka (Loma)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Cueka	Coka	Loma

Tablo 156. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
O ders nexebetîya cueka zayif girot.	O ders nêxebetîya coka zayif guret.	Ew ders nexebetî loma zayif girt.
Gurê mi bi, ez cueka nemeya.	Karê mi bî, coka ez nîyamo.	Karê min hebû, loma ez nehatim.

5. 8. Aye ra (Ji ber vê yekê)

Tablo 159. Aye ra (Ji ber vê yekê)

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Aye ra	Aye ra	Ji ber vê yekê

Tablo 160. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
O ders nexebetîya, ayê ra babî yi yers bi.	O ders nêxebetîya aye ra pîyê ê hers bî.	Ew ders nexebetî ji ber vê yekê bavê wî hers bû.
Gurê mi bi, ayê ra ez neşkaya bîyerî.	Karê mi bî, aye ra ez nîşkîya bêrî.	Karê min hebû, ji ber vê yekê ez nehatim.

5. 9. Ini rid ra/o ridi ra (Seba vê/wê)

Tablo 161. Ini rid ra/o ridi ra

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Ini rid ra/o ridi ra	Sebetanê nê ra	Seba

Tablo 162. *Seba xebitnayîşê mîyanê cumleyan de nimûneyî:*

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
O ders nexebetîya ini rid ra zêf girot.	O ders nêxebetîya sebetanê nê ra zayif guret.	Ew ders nexebetî seba vê zayif girt.
Gurê mi bi o rid ra ez nemeya.	Karê mi bî, sebetanê nê ra ez nîyama.	Karê min hebû, seba wê ez nehatim.

5. 10. Tayê Bestoxanê ke Di-hîrê Çekuyan ra Virazîyayê

(Hin Gihanekên ke ji du-se Peyvên Hatiye Çêkirin)

Tablo 163. Tayê Bestoxanê ke Di-hîrê Çekuyan ra Virazîyayê

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Çend...ehend	Çend...hondê	Çend...ewqas
Çiqas... ehend	Çiqas... hondê	Çiqas...ewqas
Çiqas ki...ehend	Çiqas ke... hondê	Çiqas ku...ewqas
Ge...ge	Ge...ge	Geh...geh
Him...him	Hem...hem	Hem...hem
Ne...ne zi	Ne... ne jî	Ne... ne jî
Nûn... nûn	Yan...yan	An...an
Nûn... nûn zî	Yan...yan jî	An...an jî

6. Hûmarî (Jimar)

Tablo 164. Hûmarî

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Yo	Ju	Yek
Di	Dide	Du/dudu
Hîrye/hîri	Hîrê	Sisê
Çeher/çahar	Çar	Çar
Pûnc	Ponc	Pênc
Şeş	Şeş	Şeş
Hot	Hawt	Heft
Heşt	Heyşt	Heşt
No	New	Neh
Des	Des	Deh
Yondes/yûndas, des û yo	Des û ju	Yazdeh
Duyes, des û di	Des û dide	Duwazdeh
Hîres, des û hîrye/des û hîri	Des û hîre	Sêzdeh
Çares, des û çeher/ des û çar	Des û çar	Çardeh
Pûncîyes, des û pûnc	Des û ponc	Panzdeh
Şîyes, Des û şeş	Des û şeş	Şanzdeh
Hotîyes, des û hot	Des û hawt	Hevdeh
Heştîyes, des û heşt	Des û heyşt	Hejdeh
Nêbîyes, des û no	Des û new	Nozdeh
Vîst	Vîst	Bîst
Hîris	Hîris	Sî

Çoras	Çewres	Çil
Pûncas	Poncas	Pencî
Şêşt	Şeşfî	Şêst
Hotay	Hawtay	Heftê
Heştay	Heştay	Heştê
Neway	Neway	Nod
Se	Sed	Sed

7. Tayê Çekuyê ke Her Di fekan de Cîya yê (Peyvên ku Her Du Devokan de Cuda ne)

Tablo 165. Tayê Çekuyê ke Her Di fekan de Cîya yê

FEKÊ ÇEWLÎGÎ	FEKÊ GIMGIMÎ	KURMANCKÎ
Alişk	Surote	Dêm
Aqreb	Dimpiştike	Dûpişk
Ayne	Qûtîye	Neynik
Baba	Pî	Bav
Bapîr	Kalik	Bapîr
Bexîlê	Çimêsîyatîye	Çikûsî
Bezra	Dendike	Dendik
Binêna	Tayêna	Hinek din
Çerrê, çerrey	Cara	Tu carî
Çerrêna	Tewr, qet	Tu carî, qet
Destveng	Desttal	Destvala
Det, dat	Ap	Ap

Detkeyna	Derçêna	Dotmam
Embaz, ombaz	Heval	Heval
Erşawitiş, erşawayiş	Ruşnayene	Şandin
Eşnawitiş	Heşnayene	Bihîstin
Ewna, una	Nîya, hînî	Wilo, wisa
Gede	Doman	Zarok
Henek	Leqî	Henek
Henek kerdiş	Leqî kerdene	Henek kirin
Hewna, honê	Reyna, oncîya	Dîsa
Hewnaşaye	Şîyo xo ra	Vemiriye
Hewverî, hovêr	Virnîye, virnîye de	Serî de,
Kerra	Kemere	Kevir
Kerrayin	Kemerin	Kevirin
Kiriştiş	Ontene	Kişandin
Kuî, kuy	Kundure	Kundir
Liheyf, leheyf	Organ	Lihêf
Merg	Merdene	Mirin
Mîrçik, milçik	Çûçike	çivîk
Mîzwir	Mîzeker	Mîzker
Muercele, mocle	Miloçike	Morî
Nûşte kerdiş	Nivişt kerdene	Nivişt kirin
Nûşte, nişte	Nivîs	Nivîs
Nûştiş, nûsayiş	Nivisnayene	Nivîsandin
Pabeste	Giredaye, giredayî	Girêdayî, bestî

Pîzhera	Vereher	Xure, xwere, xwarok
Qerzax	Qilancike	Qirik
Ruece tepîştîş	Roje guretene	Rojî girtin
Uniyayîş, ewnîyayîş	Qayt kerdene	Meze kirin
Valyer	Vîyale	Darebî
Veng	Tal	Vala
Veng kerdiş	Tal kerdene	Vala kirin
Veng mendiş	Tal mendayene	Vala man
Xalcînî	Xalojine	Xalojin

PEYNÎYE (ENCAM)

Seke gilê dare serê eynî koke ra her yewê înan hetê ra şono, fekê eynî ziwanî zî her yew hetê ra şono. Sebebê nê her yew hetê ra şîyayîşê înan tewir bi tewir ê. Mîyanê nê sebebana de tayê cografî, tayê tesîrê kulturê yê bînan de mendene, tayê tesîre bawerîya înan estê, velhasil sebebê înan zaf ê. Xora armancê na xebate tespîtkerdena nê sebebana nêbî. Armancê na xebata zedêrî mîyanê fekê Çewlîgî û fekê Gimgimî de çî ferqe esta, serê nê ra bî. Na xebate de tayê ferqê ke amê tespîtkerdene nayê:

1. Fekê Çewlîgî de vengê “û”, fekê Gimgimî de zafêrî bena “a”.
2. Fekê Çewlîgî de vengê “c”, fekê Gimgimî de zafêrî bena “j”.
3. Tayê cayan de fekê çewlîgî de vengê “k”, fekê Gimgimî de bena “ç”.
4. Fekê Çewlîgî de vengê “we”, fekê Gimgimî de zafêrî bena “o”.
5. Fekê Gimgimî de sey fekê Çewlîgî di herfê vengî zaf nê nê têlewe.
6. Fekê Çewlîgî de nameyê makî xoser ê, suffîksê “e” ya ke nişanê makîyî dana nêgenê. Tîya sifet zî goreyê nameye nêşono. Mavajîme vanê “awka zelal”, nêvanê “awka zelale”.

7. Fekê Gimgimî de suffiksê zafhûmarî nameyê xoser de “-î”, nameyê anteyî de “-an” o, labelê fekê çewlîgî de suffiksê zafhûmarî nameyê xoser de ge-ge “-ê”, ge-ge “î”, ge-ge zî sey Kurmanckî herfa ke verê herfa pêylene yêna, a ancîna, nameyê anteyî de “ûn” o.
8. Fekê Gimgimî de suffiksê îzafe seba nameyê makî “a”, seba nameyê nêrî “ê” seba zafhûmarî “ê” yo labelê fekê Çewlîgî de suffiksê îzafe seba nameyê makî “ê”, seba nameyê nêrî “î” seba zafhûmarî “ê” yo. Tayê cayan de fekê Çewlîgî de suffiksê îzafe nênê xebitnayenê.
9. Zemirê kesanê yê hîreyin her di fekan de ferqlî yê.
10. Zemirê kesî yî dîyin de, fekê Çewlîgî de zayend esto, yê Gimgimî de çin o.
11. Suffiksê mesderî fekê Gimgimî de “-ene”, fekê Çewlîgî de zî “îş” o.
12. Fekê Çewlîgî de demê vîyartî de eke kar transtîf bî, obje zî zahûmar bîye, a taw hurînda suffiksê zahûmarîye de kar de herfa vengîne yêna antene. Numûne: Yay vizêr di sonîk wênd (Wê do du xeberoşk xwendin).
13. Fekê çewlîgî de prefiksê negatîfî “ni”⁵⁷ yo, fekê Gimgimî de “nê” yo.

---

⁵⁷ Goreyê W. K. Merdimîn no prefiks “ni” yo, b. “Fekê Çewlîgî de Antişê Karan (Fîlan)”, *Vate (Kovara Kulturî)*, Hûmar 20, Stockholm, Hamnan 2003, r. 90

ÇİMEYÎ (ÇAVKANÎ)

- Aksan, Doğan: *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009
- Ayçiğeg, Mehmûd Arîf: *Ha Vaj, Ha Vaj*, Stenbol, 2013
- Aygen, Gulsat, *Kurmancki/Zazaki Kurdish Grammar*. Languages of the World Materials 479, Munchen: Lincom Europa, 2010.
- Baba, Mehmet: *Folklorê Dewa Goşkarî ra Tay Nimûneyî*, Projeyê Masterê Bêtezî, Unîversîteya Artûklûyî ya Mêrdînî, (nêçapkîrî), Mêrdîn, 2013
- Ballikaya, Huseyin: *Dêvo Kor, Estanikanê Gimgimî ra*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2010
- Başî, Xidirê: *Gula Xizirî*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2002
- Bayraktar, Nesrin: *Dil Bilimi*, ç. 2, Nobel Yayın Dağıtım, Ağustos, 2006
- Beytaş, Ali: *Şaîsmayîl, Estanikanê Gimgimî ra*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2002
- Bor, Burçîn: *Hêvîya Macire*, Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekir, 2013
- Bor, İsmet: *Vistonikê Dadîye Mi*, Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekir, 2013
- Çem, Munzur: *Türkçe Açıklamalı Kirmancca (Zazaca) Gramer*, Deng Yayınları, İstanbul, 2003
- Çiçek, Alî Aydin: *Teberik*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2010
- Çiçek, Murat: *Tehlîlê Panc Estanekan*, Projeyê Masterê Bêtezî, Unîversîteya Artûklûyî ya Mêrdînî, (nêçapkîrî), Mêrdîn, 2013
- Dorleijn, Margreet: *The Decay of Ergativity in Kurmanci*, Tilburg University Press, 1996
- Farqînî, Zana, *Ferheng, Sözlük*, Kurdî-Tirkî, Tirkî-Kurdî, Enstituya Kurdî ya Stenbolê, İstanbul, 2007
- Gedik, Akman: *Roj Ma De Şewle Dano*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2012
- : *Gimgim Zerreyê Ma De*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2004
- Grûba Xebate ya Vateyî: *Ferhengê Kirmanckî (Kirmanckî) –Tirkî*, ç. 4, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2011
- : *Rastnuştîşe Kirmanckî (Kirmanckî)*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2005

- : *Türkçe–Kırmancca (Zazaca) Sözlük*, Çapa hîrêyine ya hîrakerdiye, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2009
- : *Sanikê Vateyî*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2009
- Gündüz, Deniz: *Türkçe Açıklamalı Kürtçe Kırmancca/Zazaca Dil Dersleri*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2009
- : *Kalaşnikof*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2009
- Hassanpour, Amir: *Kürdistan 'da Dil ve Milliyetçilik (1918-1985)*, çar. İbrahim Bingöl, Cemil Gündoğan, Avesta Yayınları, İstanbul, 2005)
- : *Nationalism and Language in Kurdistan 1918-1985*, Mellen Research University Press, San Fransisco, 1992)
- Jacobson, C. M.: *Rastnustena Zonê Ma*, Vêjiyaişê Tiji, 2001
- Kalçık, Hasan: *Bingöl Ağzının Bazı Özellikleri*, Word Dosyası
- Karasu, Doğan: *Bingöl' de Sosyal ve Kültürel Yaşam*, İstanbul, 2004
- Kocadağ, Çeko: *Ferheng, Kırmanckî (Zazakî)–Kurmancî, Kurmancî–Kırmanckî (Zazakî)*, Weşanên KOMKAR, 2010
- : *Razara Dimilki, Türkçe Açıklamalı Zazaca Gramer*, Çapa Serbeste, Berlin
- Kurij, Seyîdxan: “Fekê Çewlîgî de Antişê Karan (Fîilan) I”, *Vate (Kovara Kulturî)*, Hûmare 17, Stockholm, Wisar 2002
- : “Fekê Çewlîgî de Antişê Karan (Fîilan) II”, *Vate (Kovara Kulturî)*, Hûmare 18, Stockholm, Hamnan-Payîz 2002
- : “Fekê Çewlîgî de Antişê Karan (Fîilan) III”, *Vate (Kovara Kulturî)*, Hûmare 19, Stockholm, Zimistan–Wisar 2003
- : *Wayê Hot Birayûn, Sanikan û Deyîranê Çewlîgî ra*, Weşanên Arya, 2002
- LIDDELL&SCOTT: Greek-English Lexicon*, Oxford, 2003
- Longman Dictionary of Contemporary English, New Edition, 1991
- Malmîsanij: *Zazaca-Türkçe Sözlük, Ferhengê Dimilkî-Tirkî*, Deng Yayınları, İstanbul 1992
- : *Kird, Kırmanc, Dimili veya Zaza Kürtleri*, Deng Yayınları, İstanbul 1996
- : *Ji bo Rastnivîsînê Ferhenga Kurdî (Kurmanckî)–Tirkî*, Rûpel, İstanbul, 2012

- : Kürtçede Ses Değişimi, Vate Yayınevi İstanbul, 2013
- Merdimîn, W. K. : “Fekê Çewlîgî de Antişê Karan (Fîlan)”, *Vate (Kovara Kulturî)*, Hûmare 20, Stockholm, Hamnan 2003
- : *Diwan, Şiîr*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2004
- Mîrvanî, Sîyamend: *Kal Mûsêni Zeydûnû*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2012
- Pamukçu, Fahri: *Giramerê Kirmanckî*, Tij Yayıncılık, İstanbul, 2001
- Porzig, Prof. Dr. Walter: *Dil Denen Mucize*, çeviren: Prof. Dr. Vural Ülkü, Türk Dil Kurumu Yayınları, ç. 3, Ankara, 2011
- Tan, Sami: *Rêzimana Kurmanckî, çapa berfirehkirî*, Enstituya Kurdî, ç. 2, 2011
- Taşlıkıkkoğlu, Pro. Dr. Zafer: *Grekçe Gramer ve Syntaks*, İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1981
- Turgut, Harun: *Türkçe Açıklamalı Zazaca Dilbigisi*, Tij Yayıncılık, İstanbul 2010
- : *Türkçe-Zazaca Sözlük*, Do Yayınları, İstanbul 2008
- Uzun, Mehmet: “Fekanî Kirmanckî û Problemanî Standardîzekerdişî Ser o”, *Vate (Kovara Kulturî)*, Hûmare 1 (21), İstanbul, Payîz 2003
- Wheelock, Frederic M.: *Wheelock’s Latin*, revised by Richard A. LaFleur, Harper Collins, 2000
- Yıldırım, Prof. Dr. Kadri: *Kürtçe Dilbilgisi*, ç. 2, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, Mardin 2012
- Yıldırım, Prof. Dr. Kadri, ûsn.: *Edebîyatê Kirmanckî ra Nimûneyî*, (Zazaca Edebiyatından Örnekler) Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, Mêrdîn, 2012
- ÇİMEYÊ DIJÎTALÎ (ÇAVKANÎYÊN DIJÎTALÎ)**
- Csirmaz, Aniko and Markéta Ceplová, *Other Options without Optionality*, Massachusetts Institute of Technology
- http://home.utah.edu/~u0587010/Papers_files/zazaki-lightverbs.pdf
- Muş Valiliği Web Sitesi, http://www.mus.gov.tr/default_b0.aspx?content=1014
- Todd, Lynn Terry: *A Grammer of Dimili, Also Known as Zaza*, Tezê Doktora, the Universiteya Michigane, çapê elektronîkî, 2008,
- <http://www.zazaki.de/english/T.L.Todd-AGrammarofDimli.pdf>
- UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger,
- <http://www.unesco.org/culture/languagesatlas/index.php?hl=en&page=atlasmap&cc2=TR>

TC
Mardin Artuklu Üniversitesi
Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü
Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

KIRMANCCA (ZAZAKİ) DA ÇEWLÎG (BİNGÖL)
VE GIMGIM (VARTO) AĞIZLARININ
KARŞILAŞTIRILMASI

İBRAHİM BİNGÖL

11711013

Tez Danışmanı
PROF. DR. KADRİ YILDIRIM

Mardin 2013